

Sluttrapport SAMRISK

2006–2011

Program
Samfunnssikkerhet og risiko – SAMRISK

Sluttrapport SAMRISK
2006-2011

Program
Samfunnssikkerhet og risiko - SAMRISK

Norges forskningsråd 2011

Norges forskningsråd
Postboks 2700 St. Hanshaugen
0131 OSLO
Telefon: 22 03 70 00
Telefaks: 22 03 70 01
bibliotek@forskningsradet.no
www.forskningsradet.no/

Publikasjonen kan bestilles via internett:
www.forskningsradet.no/publikasjoner

eller grønt nummer telefaks: 800 83 001

Utgiver:
© Norges forskningsråd
Samfunnssikkerhet og risiko – SAMRISK
www.forskningsradet.no/SAMRISK

Omslagsdesign: Design et cetera AS
Foto: Shutterstock

Oslo, oktober 2011
ISBN 978-82-12-02981-1 (pdf)

Forord

Dette er sluttrapporten for forskningsprogrammet Samfunnssikkerhet og risiko (SAMRISK) 2006-2011. Programmet hadde sin sluttkonferanse 7. juli 2011 og programstyret leverer med dette sin sluttrapport.

Sluttrapporten gir bakgrunnen for programmet ved å vise til Sårbarhetsutvalget som avgav sin utredning 2000. Programmet ser seg selv som en oppfølging av denne, bl.a. ved å fastholde et sektorovergripende perspektiv. Programstyret har lagt til et internasjonalt perspektiv, med vekt på nordisk, europeisk og globalt samarbeid.

Rapporten gjennomgår utviklingen av programmet, dets formål, økonomi og utlysninger samt de viktigste aktivitetene i perioden. Programmet har hatt svak finansiering, sammenliknet med andre forskningsprogram, og har totalt bare hatt 43,6 mill. kroner til rådighet i hele perioden. Ved at det gjennom programmet er blitt lagt vekt på å vise finansieringsmulighetene og å sikre norsk deltakelse i tilsvarende tema gjennom EUs Security Programme, samtidig som en har arbeidet for å påvirke EU-programmet, har SAMRISK gitt norske forskere flere muligheter til finansiering og forskningssamarbeid enn det SAMRISK har kunnet tilby alene.

Rapporten gjennomgår og vurderer de enkelte forskerprosjekter og nettverksprosjekter som er finansiert, og gir en samlet vurdering av prosjektenes og programmets måloppnåelse. Programmet og prosjektene er populærvitenskapelig presentert i brosjyren "Hva vi vet om samfunnssikkerhet" som forelå på norsk og engelsk til sluttkonferansen. Brosjyren viser også til EU-finansierte prosjekt med norsk deltakelse, til nordisk samarbeid og til andre programmer i Forskningsrådet som tar opp forskning om sikkerhet innenfor sine tema. Brosjyren vedlegges sluttrapporten.

Siste kapittel i rapporten angir kunnskapsbehov og utfordringene framover. Dette er i noen grad preget av angrepet på norsk samfunnsform og verdier som skjedde 22. juli. Sammen med andre alvorlige hendelser i 2011, som tsunamien i Japan, stor flom og ras flere steder i Norge og dessuten det første alvorlige brudd i kommunikasjonsnett, har mer enn teoretiske argument understreket behovet for et bedre kunnskapsgrunnlag for det som forskningsprogrammet "Samfunnssikkerhet og risiko - SAMRISK" har hatt som formål: å øke kunnskap om trusler, farer og sårbarhet, om hvordan uønskede hendelser kan forebygges og hvordan krisehåndtering kan styrkes, samtidig som grunnleggende menneskerettigheter og personvern ivaretas.

Innhold

Forord	4
Innledning	8
1 Bakgrunn for programmet og utforming av programplanen	9
1.1 Bakgrunn for programmet	9
1.1.1 Historien og konteksten	9
1.1.2 Sikkerhetsforskning i Forskningsrådet: Fra Utvalg for risikoforskning (NTNF) til SAMRISK	10
1.2 Utforming av programplanen	12
2 Administrasjon og fakta - programstyret, økonomi, utlysninger, prosjekt og nettverk	14
2.1 Divisjonsstyret for store satsingers (DSS) behandling	14
2.2 Programstyret	16
2.3 Utlysninger og bevilgninger	17
2.4 Økonomi	18
3 Viktigste aktiviteter i programperioden	20
3.1 Kunnskapsanalyser	20
3.2 Konferanser	21
3.2.1 Årlig møteplass	22
3.2.2 Arbeidsmøter	23
3.3 Brosjyrer	24
3.3.1 Forskning for et sikrere samfunn	24
3.3.2 Hva vi vet om samfunnssikkerhet	24
3.4 Rapporter	24
3.4.1 Forebygging av terrorisme og annen kriminalitet	24
3.4.2 Populærvitenskapelig rapport fra prosjektene	24
3.5 Publikasjoner	25
3.6 Nettside på norsk og engelsk	25
3.7 Nøkkeltall, aktiviteter	26
3.8 Administrasjon	26
4 Relasjoner til EUs Security Programme	27
5 Faglige resultat og nytte fra prosjektene	29
5.1 Risikobegrepet og risikovurderinger	29
5.1.1 PRINCIPLES	29
5.1.2 Nettverk om forsikring	30
5.1.3 SMARTRAP	30
5.2 Risiko, klima og infrastruktur	30
5.2.1 DECRIS	30
5.2.2 AdaptCRV	31
5.2.3 CISS	31
5.3 Personvern og sikkerhet	32
5.3.1 RISKnet	32
5.3.2 JURIS	33
5.3.3 ”Understanding Financial Security in an Age of Uncertainty”	33
5.4 Læring av ulykker	34
5.4.1 ACCILEARN	34
5.5 Nasjonale og internasjonale perspektiver	35
5.5.1 SORISK	35
5.5.2 HUMLOG-net	36
5.5.3 EMP	37

5.5.4	Resultatindikatorer	37
6	Samlet vurdering av framdrift, måloppnåelse og nytte	38
6.1	Innledning	38
6.2	Forutsetninger for støtte fra programmet	39
6.3	Ferdigstilling av prosjektene	39
6.4	Vurdering av programporteføljens sammensetting sammenlignet med programmets formål.	39
6.5	Vurdering av programporteføljens relevans og kvalitet sammenlignet med programmet målsetning	40
6.6	Programmets mål i forhold til resultatene	41
6.7	SAMRISKs samfunnsnytte	42
6.8	Sektorovergripende perspektiv – avgjørende for samfunnsikkerhet	42
7	Muligheter for nordisk samarbeid	44
8	Videre kunnskapsbehov og utfordringer framover.....	46
8.1	Mer forskning om risiko, kritisk infrastruktur, læring og risikovurderinger	46
8.2	Voldelig ekstremisme og terrorhandlinger.....	46
8.3	Informasjon og kommunikasjon, massemedier og sosiale medier.....	47
8.4	Forholdet mellom sikkerhet og samfunnsverdier somåpenhet, tillit og demokrati.....	47
8.5	Kontrollorganer og myndighetsutøvelse	48
8.6	Nødhjelp og krisehåndtering	49
8.7	Matsikkerhet, vannsikkerhet og pandemier	49
8.8	Sikkerhet og sårbarhet i Nordområdene.....	49
8.9	Behov for kompetanse og kapasitet ved norske forskningsinstitusjoner	50
9	Prosjektoversikt SAMRISK 2006 - 2011	51
10	Publikasjonsliste	54

Innledning

Samfunnssikkerhet har to hoveddimensjoner.

For det første et perspektiv *ex ante* – forståelse av hva som kan være årsak til kritiske hendelser og hvordan slike hendelser kan forebygges. For det andre et perspektiv *ex post* – kunnskap om hvordan man kan reagere på kritiske hendelser, og hvordan tilstanden kan gjenopprettes. For arbeidet med samfunnssikkerhet er det viktig hvordan man forholder seg til virkelige hendelser. Hvordan man skal sikre at erfaringer blir registrert og dokumentert på en slik måte at man ikke bare kan si noe om årsaken til at hendelsen inntraff, men også forebygge at noe lignende skal skje i fremtiden.

Hendelsene har svært forskjellig karakter.

Det kan værenaturkatastrofer, som da tsunamien traff Japan 11.3.2011 og forårsaket store ødeleggelser – tap av menneskeliv og rasing av bygninger, men også sekundære og svært alvorlige konsekvenser ved å ødelegge kritisk infrastruktur, først og fremst representert ved skadene på atomkraftverket Fukushima som forsynte byen Okuma og omland med elektrisk kraft. Dette er ulykker som rammer hele samfunn og land, og omtales i avisoverskrifter verden over.

Og det kan være en trussel som det står en menneskelig hensikt bak – trusler som retter seg mot et helt samfunn i form av organisert terrorisme. 22. juli har også Norge opplevd dette. De forferdelige begivenhetene rammet sentral infrastruktur og enkeltpersoner. Ingen av programmets prosjekter har tatt opp spørsmål som direkte angår den typen trussel, høyreekstremisme, som denne dagen realiserte seg. Men programmet har finansiert en rapport om forebygging av terrorisme og prosjektene har gått inn på temaer som også er helt sentrale i denne sammenheng: forebygging, beredskap, krisehåndtering og læring. Det ble derfor dessverre alt for tydelig demonstrert at kunnskap om samfunnssikkerhet har betydning for oss alle.

Programmet SAMRISK spente ut et stort lerret. De prosjektene som kunne finansieres, malte bare flekker på dette lerretet. Eller kanskje et bedre bilde er at det ble malt figurer, detaljer, flytdiagrammer og illustrasjoner her og der på lerretet, som antyder et større og mer sammenhengende bilde, et bilde vi ennå ikke ser.

Programmet SAMRISK hadde høye ambisjoner i utgangspunktet, men fikk dessverre forholdsvis beskjedne ressurser til å realisere målsetningen.

Likevel kan man oppsummeringsvis glede seg over at mye er oppnådd – på en liste over ønskede resultat, kan mye hakes av. Det er tilfredsstillende. Det gjelder både resultatene av de enkelte prosjekt, og de strukturelle resultat i form av forskningsmessig infrastruktur.

Dessverre er det slik at den mulighet som dette representerer for fremtidig forskning for å sikre samfunnsnødvendig kunnskap ikke vil utnyttes med mindre ressurser stilles til disposisjon. Dette er selvsagt beklagelig vurdert mot de forskningsoppgaver og -behov som er gjort. Men enda mer alvorlig er at samfunnet trenger denne kunnskapen og innsikten. Manglende forskning om samfunnssikkerhet kan i seg selv betraktes som en trussel mot samfunnssikkerheten. Dette er en utfordring som det må tillates å la bli en konklusjon på dette spennende forskningsprogrammet.

1 Bakgrunn for programmet og utforming av programplanen

1.1 Bakgrunn for programmet

1.1.1 Historien og konteksten

I etterkrigstiden var samfunnssikkerheten tett knyttet til det militære forsvar av landet. Sikkerheten og robustheten til kritisk infrastruktur og viktige fysiske objekter var primært utformet for en krigssituasjon. Da den ”kalde krigen” tok slutt, måtte både Forsvaret og Direktoratet for sivilt beredskap (DSB) på nytt vurdere fare- og trusselbilder, arbeidsoppgaver og arbeidsformer.

En storm på Nordvestlandet og en storflom på Østlandet demonstrerte de ”nye” utfordringene, og modernisert totalforsvarskonsept ble utarbeidet et for militært og sivil samarbeid også i fredstid. Dette var også utgangspunktet for etableringen av et nytt masterstudium ved Høgskolen i Stavanger. I denne prosessen oppstod begrepet ”samfunnssikkerhet”, som så ble videreutviklet av Sårbarhetsutvalget, ledet av Kåre Willoch, i utredningen *Et sårbart samfunn* (NOU 2000:24). Utvalget var inspirert av rapporten ”Critical Foundations” (1997) fra kommisjonen USAs president hadde gitt mandat til å utrede beskyttelse av kritisk infrastruktur. Uttrykket ”samfunnssikkerhet” fikk imidlertid ikke umiddelbart noen engelskspråklig motsvarighet, men etter hvert er uttrykket «societal security» blitt innarbeidet. Også i Sverige brukes dette begrepet. *Et sårbart samfunn* (NOU 2000:24) har et eget kapittel (kapittel 25) om sikkerhetsforskning der tverrfaglighet fremheves sammen med behov for å se på sammenhengen mellom det som på engelsk angis som ”safety”- og ”security”-aspekt. En analyse av behov for og for finansiering av sikkerhetsforskning resulterte i følgende anbefalinger:

- Behov for en ny giv for at norsk sikkerhetsforskning kunne holde tritt med teknologi- og samfunnsutviklingen. Det bør påhvile Norges forskningsråd et spesielt ansvar for at teknologitrender av betydning for risikobildet blir kartlagt og analysert og at resultatene av slik forskning ble tilført det politiske system som beslutningsunderlag.
- Ett departement burde få hovedansvar for at sikkerhetsforskning ble igangsatt, vedlikeholdt og videreutviklet. Sektordepartementene måtte inngå i et forpliktende partnerskap for sektorovergripende sikkerhetsforskning.
- Informasjonssikkerhet og IKT-sårbarhet måtte vies spesiell oppmerksomhet.

Dette ga underlaget for mandatet til en utredningsgruppe oppnevnt av Forskningsrådet for planlegging av en satsning innen samfunnssikkerhet og risikoforskning (SAMRISK-utredningen avgitt april 2005). I mellomtiden hadde hendelsene i New York 11.9.2001 gitt aktualitet til temaet, og preget den offentlige debatten om samfunnssikkerhet. Utgangspunktet for arbeidet med samfunnssikkerhet er at kriser skal forhindres, og at kriser som er oppstått, skal håndteres på en best mulig måte. Sentrale målsettinger for arbeidet er at avbrudd i viktige samfunnsfunksjoner eller større ulykker ikke skal medføre alvorlige samfunnsmessige tap.

Samfunnssikkerhet. Veien til et mindre sårbart samfunn (St.meld. nr. 17 (2001-2002)) definerer samfunnssikkerhet som ”den evne samfunnet som sådan har til å opprettholde viktige samfunnsfunksjoner og ivareta borgernes liv, helse og grunnleggende behov under ulike former for påkjenninger”. ”Samfunnssikkerhet” brukes bredt om utfordringer i *hele* krisespekteret fra begrensede, naturskapt hendelser, via større krisesituasjoner og katastrofer som representerer omfattende fare for liv, helse, miljø og materielle verdier, til sikkerhetsutfordringer som truer nasjonens selvstendighet og eksistens. Ulike stortingsmeldinger og proposisjoner avdekker en viss uenighet om forståelsen av begrepet ”samfunnssikkerhet”, eksempelvis hadde

Forsvarsdepartementet en snevrere avgrensning av begrepet enn Justisdepartementet. I en rapport for DSB fra et konsensusseminar om samfunnssikkerhet,¹ defineres samfunnssikkerhet på samme måten som i St.meld. nr. 17 (2001-2002) og i NOU 2006:6. For å utdype innholdet i denne definisjonen, diskuteres tre kriterier der minst ett bør være til stede for at prosesser eller hendelser som kan være en trussel mot samfunnssikkerheten. Disse er:

- *Ekstraordinære påkjenninger og tap*: Store hendelser som går ut over mestringsnivåen til det (lokal)samfunnet som rammes fordi man ikke kan håndtere situasjonen ved hjelp av etablerte systemer og ordinære rutiner.
- *Kompleksitet og gjensidig avhengighet*: Hendelser eller forebygging av hendelser i *teknologiske og sosiale systemer* med kompliserte koplinger og sterk gjensidig avhengighet.
- *Tillit til vitale samfunnsfunksjoner*: Hendelser eller forebygging av hendelser som undergraver tilliten til at samfunnets institusjoner ivaretar den individuelle og kollektive tryggheten.

Analytisk betyr dette at samfunnssikkerhet dreier som å redusere sårbarheten til vitale samfunnsfunksjoner. Samfunnssikkerhet er et omfattende område der man ser nye utfordringer av politisk, økonomisk, kulturell, religiøs og etnisk karakter. For å reflektere samfunnets sårbarhet og det globale trusselbildet, er det behov for en bred forståelse av samfunnssikkerhet som kan omfatte teknologiske og naturskapte farer og trusler, mangelfull offentlig planlegging, utilsiktede virkninger av sosiale endringer, eller organisert kriminalitet og terrorisme. Det er viktig at disse temaene knyttes til vitenskapelig funderte, eksplisitte risikovurderinger og en allment forståelig risikokommunikasjon.

1.1.2 Sikkerhetsforskning i Forskningsrådet: Fra Utvalg for risikoforskning (NTNF) til SAMRISK

Kimmen til moderne risikotenkning finnes i en kommentar til jordskjelvet i Lisboa i 1755 da Rousseau i et brev til Voltaire hevdet at ulykken skyldtes menneskers beslutninger.² Han spurte og hvorfor man hadde samlet 20 000 hus med 6-7 etasjer i et område som var kjent for å være hyppig utsatt for jordskjelv? Slike spørsmål, som Rousseau og andre stilte i opplysningstidens Europa, representerte et vendepunkt i risikotenkningen. Fra å være et spørsmål om religion og skjebne, begynte man å se på ulykker som noe mennesker og samfunn kunne påvirke og ta ansvar for. Det la grunnlaget for et sikkerhetsarbeid basert på vitenskapelige metoder, analyser, styrings- og kontrollsystemer.

Systematisk sikkerhetstenkning ble tidlig en integrert del teknologifagene. Fysiske og tekniske barrierer mot brann og eksplosjoner eller dimensjonering av bygninger, broer osv. så de kunne tåle påkjenninger, ble tidlig en del av ingeniørutdanningen. Risikoanalyse som fagfelt ble utviklet i USA på 1950-60-tallet og ble tatt i bruk av oljeindustrien og sprengstoffindustrien i Norge på 1970-tallet. I 1977 etablerte NTNF³ et utvalg for risikoforskning (URF). Det fikk stor innflytelse på sikkerhetsforskning og -undervisning. Det utvidet rammene for slik forskning til også å inkludere samfunnsvitenskapelige problemstillinger, for eksempel aksept av risiko, styring og ledelse. URF var også en pådriver for å få etablert de første professorater på fagfeltet ved Norges tekniske høyskole og Høgskolen i Stavanger. Det store forskningsprogrammet "Sikkerhet på sokkelen" (1978) ga et kraftig løft av norsk kompetanse innenfor sikkerhetsfag og risikoanalyse.

Fra slutten av 1980-tallet var det slutt på "det store løftet", og finansieringen fra forskningsråd skrumpet kraftig: Kun noen små prosjekt fikk midler til for eksempel evaluering av internkontrollreformen, risiko- og sårbarhetsanalyse (ROS-analyse) og storulykkesrisiko, tema som alle var sektorovergrepene. Forskningen om samfunnssikkerhet døde ikke ut, men tok i

¹ B.I. Kruke., O.E. Olsen og J. Hovden (2005): *Samfunnssikkerhet – forsøk på en begrepsfesting*, Rogalandsforskning RF-rapport 2005/035, ISBN: 82-490-0347-0

² Jfr. katastrofene i Japan i mars 2011- fra jordskjelv og tsunami til kjernekraftulykke, m.m.

³ Norges teknisk-naturvitenskapelige forskningsråd

hovedsak form av anvendt oppdragsforskning for næringsliv og forvaltning. Oljeindustrien finansierte sektorrettet sikkerhetsforskning, Samferdselsdepartementet finansierte forskning om transportsikkerhet, Justis- og Forsvarsdepartementet finansierte prosjektene “Beskyttelse av samfunnet” (“BAS

-prosjektene”) ved Forsvarets forskningsinstitutt (FFI) om kritisk infrastruktur, osv.

I 1998 ble det laget en utredning for Norges forskningsråd om sikkerhetsforskning⁴ som resulterte i prosjektet ”Risiko og usikkerhet” (1999-2002) i samarbeid mellom Høgskolen i Stavanger, Universitetet i Oslo og Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet (NTNU). Finansieringen viste seg å bli et problem. Tverrsektoriell risikoforskning ble tatt opp igjen av Forskningsrådet i et forprosjekt. . En utredningsgruppe ble nedsatt i 2005 med ni medlemmer; fem ledende forskere på feltet, tre personer fra departementene Justis- og politi, Forsvar-, Sosial- og arbeid- og en fra Direktoratet for samfunnssikkerhet og beredskap (DSB). Utredningsgruppen fikk som mandat å utarbeide en plan for et tverrsektorielt forskningsprogram for risikoforskning I mellomtiden hadde mer sektorbasert sikkerhetsforskning fått en plass i en rekke forskningsprogram:

- Risiko og sikkerhet i transportsektoren – RISIT fra 2002.
- IKT Sikkerhet og sårbarhet – IKT SoS fra 2003
- Helse, miljø og sikkerhet i oljesektoren – HMSFORSK som del av PETROMAX fra 2004
- Klimaendringer og konsekvenser for Norge – NORKLIMA fra 2004
- Fattigdom og fred (Poverty and Peace) – POVPEACE fra 2005
- Global helse- og vaksinasjonsforskning – GLOBVAC fra 2005
- Samfunnsperspektiv i petroleumsforskningen – SAMPET fra 2006 (tidligere PETROPOL)

Et program om risiko og sårbarhet måtte posisjonere seg i forhold til disse forskningsprogrammene i tillegg til EUs 7. rammeprogram, og da spesielt tema 10 “Security” som var under utvikling. Det var mange pågående og planlagte forskningsaktiviteter i inn- og utland av interesse for disse tema. For et nytt norsk program fant utredningsgruppen det viktig å avklare:

1. Emner som er sentrale for å kunne drive akademisk utdanning innenfor fagområdene på høyt internasjonalt nivå
2. Emner som blir og kan forventes å bli godt ivaretatt på andre måter, og emner som egner for å bli overført fra sektorspesifikke program til det nye programmet, fordi forskningsproblemet er sektorovergripende eller sektoruavhengig
3. Emner der norsk forskningskompetanse er høyt eller bør styrkes for å kunne konkurrere om EU-prosjekt og andre internasjonale program

Dessuten la utredningsgruppen vekt på at viktige sikkerhetsmessige problemstillinger er sektorovergripende. Det gjelder eksempelvis tema som sikkerhetskultur og organisatorisk praksis i sikkerhetsarbeidet, effekter av raske endringer samfunn og teknologi - deregulering, privatisering og utsetting av oppgaver, risiko- og sårbarhetsanalytisk metodeutvikling, osv. Utredningsgruppen anbefalte at Norges forskningsråd realiserte et nytt program innen samfunnssikkerhet og risikoforskning (SAMRISK).

⁴ J. Hovden *Sikkerhetsforskning. En utredning for Norges forskningsråd*. NTNU, 1998.

Utredningen satte opp følgende oversikt:

Eksempel på forskningsoppgaver for SAMRISK. Hovedgrupper:	
<i>Generiske problemstillinger</i> <ul style="list-style-type: none">• Risikobildet, sårbarhet og samfunnets risikotoleranse• Politikk, styring og reguleringer• Kompleksitet og endring• Teknologier i samspill med samfunn, organisasjon og mennesket• Krisehåndtering og risikokommunikasjon• Spesielle dilemmaer og verdikonflikter	<i>Eksempel på spesielle studieområde</i> <ul style="list-style-type: none">• Sårbarheten i kritisk infrastruktur• Komplekse kriser og internasjonal koordinering• Terrorisme• Samfunnssikkerhet og svikt i sosiale sikkerhetsnett• Organisert kriminalitet• Naturkatastrofer og klimaendringer• Menneskeskapt ulykker• Internasjonale trusler mot folkehelsen
<i>Metoder og modeller</i> <ul style="list-style-type: none">• Risiko- og sårbarhetsanalyse• Trusselvurderinger• Scenarioanalyser og simulering	

De viktige målgruppene for SAMRISK-programmet var positive til en slik tverrsektoriell satsning på samfunnssikkerhet. Problemet var å skaffe finansiering. Justisdepartementet har det overordnede samordnende ansvar for samfunnssikkerheten, samtidig som forskningsfeltet også er relevant for samtlige sektorer og departementer. Interessen var mye større enn betalingsviljen – hvilket bekreftet Sårbarhetsutvalgets analyser (NOU 2000:24). Ett år etter at utredningsgruppens rapport forelå hadde man fått sammen nok penger til å oppnevne et programstyre. Den første utlysningen var høsten 2006 med prosjektstart i 2007.

1.2 Utforming av programplanen

Et programstyre for forskningsprogrammet Samfunnssikkerhet og risiko (SAMRISK) ble oppnevnt av Forskningsrådets divisjonsstyre for store satsinger i juni 2006. Programstyrets første oppgave var å utforme forslag til en programplan. Programstyret tok utgangspunkt i utredningsgruppens utredning ved utformingen av programplanen, som deretter fikk tilslutning av Divisjonsstyret.

Programstyret hadde en annen sammensetning enn utredningsgruppen, men det var en viss overlapping. Både de økonomiske rammebetingelsene og en viss endring i faglig bakgrunn og institusjonstilhørighet til medlemmene, gjorde at programmet både fikk strammere profil og ble noe justert i faglig innhold. Programstyret utelot for eksempel forslaget om at deler av programmet skulle basere seg på brukerinitierte prosjekt i næringsliv og forvaltning delfinansiert av SAMRISK.

Programplanen anga noen generiske problemstillinger:

- *Teknologi i samspill med samfunn, organisasjon og menneske*, med vekt på teknisk og organisatorisk kompleksitet
- *Risikobildet, sårbarhet og samfunnets risikotoleranse* med vekt på analyse av scenarier for sårbarheten til kritisk infrastruktur
- *Politikk, styring og regulering*, med vekt på ulike tilsynsmodeller og regulatoriske strategier, inklusive samspillet mellom samfunnssikkerhet, politisk og økonomisk makt
- *Sikkerhet og samfunn* om sikkerhet på tvers av kulturelle normer og ekstremisme, sikkerhetsindustriens etiske ansvar. *Terrorhandlinger* vil være et eget tema der forebygging, organisasjon sammen med personvernspørsmål og menneskerettigheter er viktige aspekter

- *Krisehåndtering og risikokommunikasjon* som omfatter planlegging organisering og ledelse i kriser. Dette innbefatter også risikokommunikasjon der medienes rolle er sentral.

Dessuten ble det spesielt pekt på metodeaspektet som skulle belyses i alle forskningsprosjektene. Dette vil kunne bidra til bedre modellering og mer helhetlige og tverrfaglige risiko- og sårbarhetsanalyser.

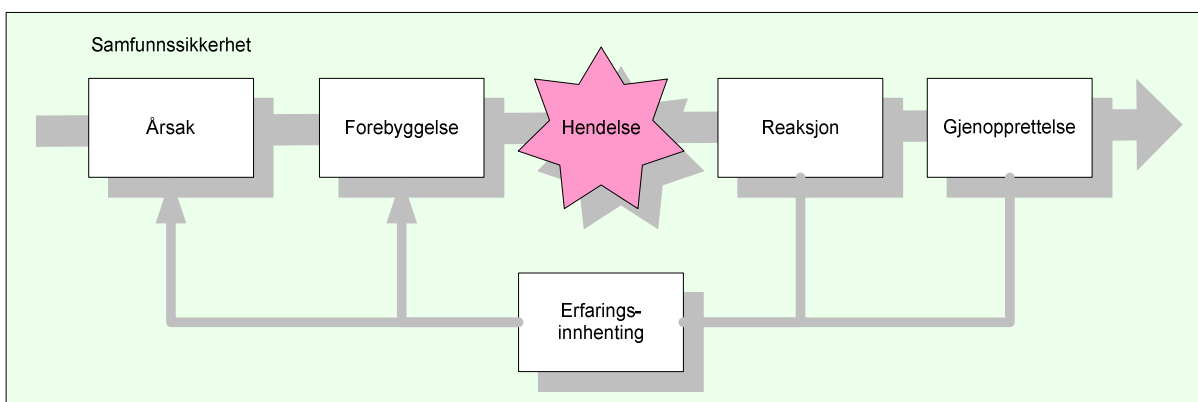
Programplanen peker også på spesielle studieområder som til dels er dekket av de generiske problemstillingene ovenfor:

- Sårbarhet av kritisk infrastruktur
- Nødhjelp, krishjelp og internasjonal koordinering
- Menneskeutløste ulykker
- Internasjonale trusler mot folkehelsen
- Regulering og styring

For å kunne prioritere de knappe ressurser til prosjektbevilgninger ble det valgt kriterier for prioritering av prosjekt:

1. *Faglig kvalitet og ny kunnskap* ble sett på som de mest sentrale kriterier. Det betyr at programmet er orientert mot grunnforskning, og at internasjonal publisering og PhD-produksjon vektlegges
2. *Resultatenes nytte* i vid forstand ble det også lagt vekt på, spesielt ved uttrykte behov fra de departementer og direktorater som medfinansierer programmet
3. *Det internasjonale aspekt* blir fremhevet
4. *Formidling av forskningsarbeidet og – resultat*

Programplanen satte inn følgende illustrasjon for å vise samfunnssikkerhetens omfang og mangfold:

2 Administrasjon og fakta - programstyret, økonomi, utlysninger, prosjekt og nettverk

2.1 Divisjonsstyret for store satsingers (DSS) behandling

Utredningen ”Samfunnssikkerhet og risikoforskning (SAMRISK)” ble avgitt i april 2005. Etter dette ble det holdt møte med flere departementer og Direktoratet for samfunnssikkerhet og beredskap (DSB) for å avklare mulighetene til å finansiere et forskningsprogram. Etter møte med de mest aktuelle departementene, syntes kjernefinansieringen å være sikret.

I møtet 7.6.2006 besluttet Divisjonsstyret for store satsinger å oppnevne et programstyre for et femårig forskningsprogram som fikk navnet “Samfunnssikkerhet og risiko (SAMRISK)”. Programstyret ble oppnevnt for fire år med mulighet for forlengelse. Den første oppgaven var, på bakgrunn av utredningen, å utforme en programplan som skulle forelegges Divisjonsstyret til behandling.

Innstillingen til Divisjonsstyret framholdt følgende om det planlagte programmet:

“Økt trygghet gjennom redusert sårbarhet i samfunnet er et sentralt politisk mål som har fått økt oppmerksomhet de seineste 5 årene. SAMRISK-programmet bør legge til grunn en bred definisjon av samfunnssikkerhet som omfatter naturkatastrofer, større ulykker, sammenbrudd i viktig infrastruktur, pandemier samt organisert kriminalitet, sabotasje og terrorhandlinger med både nasjonalt og internasjonalt perspektiv. Store naturkatastrofer og alvorlige voldshandlinger som finner sted i andre land langt unna, berører Norge direkte og indirekte, og dette illustrerer det internasjonale perspektivet for en satsing om samfunnssikkerhet. I nordområdene er det nye utfordringer for sikkerheten i havområdene. Dette er tema som vil bli sentrale i det nye programmet.

Vedrørende samfunnets kunnskapsutfordringer og den forskningsmessige håndtering av disse, vises det til den vedlagte utredningen. Det er viktig å understreke to hovedpunkter: 1) SAMRISK blir et nytt program på et nytt felt, og det tilsier en langsiktig og strategisk forskningssatsing. 2) Ett av hovedformålene med SAMRISK å styrke norske forskningsmiljø muligheter til å vinne fram innen EUs nye forskningstema Security.”

I direktørens vurdering het det:

“SAMRISK representerer et nytt forskningsområde som sikter mot å kombinere faglige tradisjoner innen nasjonalt og internasjonalt orientert forskning på en ny måte samt å kombinere juridisk, samfunnsfaglig og teknologisk forskning. Den foreslåtte programstyresammensetningen vil sikre faglig bredde og legitimitet, og samtidig sikre en klar tilknytning til forskning i andre land. Hensynet til faglig kompetanse og kjennskap til forvaltningen innen programområdet er ivaretatt. Brukerne representerer departementer/direktorater som daglig arbeider med spørsmål om sårbarhet, samfunnssikkerhet og risiki innen sine ansvarsområder, og vil kunne bidra aktivt med vurderinger av forskningens relevans. Temaet for dette programmet har stor offentlig interesse, og det foreslåtte programstyret synes velegnet til å bidra til formidling av forskningen til offentligheten.”

I møtet 26.10.2006 godkjente Divisjonsstyret programkomiteens forslag til programplan. I omtalen av programplanen het det bl.a.:

“Programplanen diskuterer begrepet samfunnssikkerhet. Begrepet avgrenses til sivile forhold, men tar opp både naturskapte farer og intenderte hendelser og trusler, og både

nasjonal og individuell trygghet. Det understrekes at de nye samfunnsmessige utfordringer gjør det nødvendig i høyere grad enn før å studere samfunnssikkerhet på tvers av sektorer og med en høy grad av tverrfaglighet.

Utgangspunktet for arbeid med samfunnssikkerhet er at kriser skal og kan forhindres. Det betyr at man må forstå deres årsak og forebygge realiseringen av farer og trusler. Og, hvis kriser oppstår, skal de håndteres på best mulig måte – med sikte på å unngå at større ulykker eller avbrudd fører til alvorlige samfunnsmessige tap.

Hovedmålet for SAMRISK er å bidra til:

- (1) å øke kunnskap om trusler, farer eller sårbarhet,
- (2) å forebygge uønskede hendelser, og til
- (3) å styrke krisehåndtering,

for slik bedre å ivareta sikkerhet og beredskap på tvers av sektorer og aktivitetsområder, og samtidig legge vekt på grunnleggende menneskerettigheter og personvern.

Programmet sikter mot å bygge ny kunnskap, bygge varige forskernettverk og kvalifisere norske forskningsmiljø til å delta i EUs 7. rammeprogram, især det nye temaprogrammet 'Security'. Forskning om samfunnssikkerhet må ses og belyses i et globalt perspektiv.“

Om finansieringen ble det framholdt:

“Det har tatt lengre tid vanlig å få i gang programmet SAMRISK. Dette skyldes bl.a. at det er liten tradisjon for å finansiere forskningsprogram i Justisdepartementet, som har sektoransvar for samfunnssikkerhet. JD har uttrykt sterk interesse for programmet, og har strukket seg for å kunne finansiere det. Samferdselsdepartementet, NORAD og DSB har uttrykt interesse for mindre bidrag. Med dette som bakgrunn, hadde Forskningsrådet foreslått å bidra med 6 mill. kroner årlig fra Forskningsfondet, slik at den årlige summen skulle komme opp i minst 12 mill. kroner. I KDs budsjettframlegg for 2007 blir det foreslått å øremerke Forskningsrådets midler fra Forskningsfondets til bestemte formål. SAMRISK er ikke med blant disse, og finansieringssituasjonen for programmet er derfor endret.”

I sin vurdering framholdt direktøren bl.a.

“Forslaget til programplan bygger i hovedsak på utredningen fra 2005, men trekker også inn forskning innen bl.a. rettsvitenskap som var lite berørt i utredningen.

...

“Programmets tema ”Samfunnssikkerhet og risiko” er av internasjonal karakter, er svært aktuelt og omfattes med stor politisk og allmenn interesse både i Norge, i Europa og i verden forøvrig. Det er viktig at utviklingen av nasjonale aktiviteter, systemer og regler og også vår aktivitet som global aktør med forebygging og nødhjelp i andre deler av verden, og debatten om dette, i større grad er forskningsbasert. Programmet SAMRISK vil kunne gi et viktig bidrag til dette.”

Programplanen satte opp følgende mål knyttet til forskningen:

1. *Bygge ny kunnskap.* Forskingen skal gi ny kunnskap som kan fremme samfunnssikkerhet på tvers av institusjoner og sektorer. Kunnskapen skal kunne danne grunnlag for utforming av politikk og løsninger som vil kunne la seg realisere. Forskingen skal også gi bidra til den offentlige debatt.

2. *Bygge nettverk.* Forskningen skal bidra til å bygge nettverk mellom statlige institusjoner, private virksomheter og forskningsmiljø. Formålet er å motvirke fragmentering og sub-optimaliserte løsninger i sikkerhetsarbeidet. Formålet er også å sikre at ny kunnskap finner praktisk anvendelse.
3. *Kvalifisere norske forskningsmiljø.* Forskningen skal kvalifisere norske forskningsmiljø for å delta i internasjonalt forskningssamarbeid, f eks EUs 7. rammeprogram.
4. *Globalt perspektiv.* Samfunnsikkerhet i Norge må ses og belyses i et globalt perspektiv.

Programplanen beskriver også programmets organisering og virkemidler, internasjonalt samarbeid, kommunikasjon, informasjon og formidling, suksesskriterier og forholdet til andre forskningsprogrammet.

2.2 Programstyret

Programstyret har hatt denne sammensetning:

Forskere:

- Jon Bing, Professor dr. juris, Universitetet i Oslo, Senter for rettsinformatikk (leder)
- Kerstin Castenfors, Direktör, CastenforsCMConsulting, Sverige
Tidligere forskningsleder, Totalförsvarets forskningsinstitut (FOI), Avdeling för säkerhetspolitisk analys, Sverige
- Hanna Ojanen, Forskningschef, Utrikespolitiska institutet, Sverige.
Tidligere seniorforsker, Utrikespolitiska institutet (UPI), Finland
- Kjell Haugset, tidligere forskningssjef innen Menneske-teknologi-organisasjon ved Institutt for energiteknikk (IFE) Halden

Brukere:

- May-Kristin Ensrud, Seniorrådgiver, Justisdepartementet, Rednings- og beredskapsavdelingen
- Anders R Hovdum, Underdirektör, Samferdselsdepartementet, Trafikksikkerhets- og beredskapsseksjonen
- Asbjørn Løvbræk, Seniorrådgiver, Direktoratet for utviklingssamarbeid (Norad) fra mars 2011 ambassaderåd ved Norges ambassade i Katmandu, Nepal

Varamedlemmer:

- Jan Hovden, Professor i sikkerhetsledelse, Institutt for industriell økonomi og teknologiledelse, NTNU og tidligere professor II ved Høgskolen i Stavanger (HiS)
- Øistein Knudsen, Avdelingsdirektör Direktoratet for samfunnsikkerhet og beredskap (DSB) (til august 2008), Janne Karlsen, Avdelingsleder, DSB (til oktober 2010), Tone Bergan, Seniorrådgiver, DSB (fra november 2010)

Kerstin Castenfors var setteleder for Jon Bing ved hans sykefravær i 2011.

Programstyret var opprinnelig oppnevnt for fire år med mulighet for forlengelse. Programstyret ble i juni 2010 gjenoppnevnt for et år til. Varamedlemmene har deltatt på linje med medlemmene i programstyrets arbeid.

Administrasjonens programkoordinator og -konsulent har vært spesialrådgiver Bjørg Ofstad og seniorkonsulent Bjørg Bergenhus i hele perioden.

Programstyret har i perioden fra juni 2006 til august 2011 hatt 20 programstyremøter.

Programstyret har hatt en sammensetning med erfarne forskerne av stor faglig bredde.

Representanter for brukerne har kommet fra departementer og direktorater som er helt sentrale

for programmets tema. Det har vært en særlig styrke for programstyret å ha medlemmer fra Sverige og Finland. Dette har bidratt til å lette tilrettelegging for nordisk samarbeid. Det har bare vært utskifting for et varamedlem i hele programperioden.

Mandat for programstyret ble vedtatt sammen med oppnevningen. I tillegg til oppgaver som er vanlige for alle programstyret, fikk programstyret for SAMRISK følgende oppgaver:

- Utarbeide forslag til programplan som skal forelegges divisjonsstyret for godkjenning
- Stimulere til internasjonalisering
- Bidra til at programmets målgrupper kan utnytte aktuelle internasjonale finansieringsordninger
- Legge forholdene til rette for samhandling med internasjonale program.
- Stimulere til fler- og tverrfaglig samarbeid
- Initiere prosjekt av særlig strategisk karakter
- Bidra til kompetanseutvikling i relevante miljø som er av strategisk og langsiktig betydning for programmets formål
- Iverksette nødvendige utredninger og holde kontakt med forsknings- og brukermiljø for å utvikle og oppdatere kunnskapsgrunnlaget for programdriften
- Gi råd om hvordan forskningen på feltet bør videreføres etter programmets avslutning

Programstyret har fulgt opp alle disse tiltakene. Programstyret har i hele perioden vært preget av programmets begrensede økonomi. I tillegg til utlysningene av forskningsmidler, har programstyret hatt fokus på oppfølging av prosjektene, på de årlige møteplassene og på formidling fra prosjektene mens de har vært i gang. Programstyrets oppgaver var primært av strategisk karakter, og har framskaffet kunnskapsoversikter og identifisert kunnskapshull innenfor feltet. På alle programstyrets møter har det vært omtale av tilstøtende nasjonale tiltak, av mulig nordisk samarbeid og av EUs Security Programme. Disse forhold er også omtalt i programmets trykksaker.

2.3 Utlysninger og bevilgninger

Programmet har bare hatt mulighet for å dele ut forskningsmidler gjennom én utlysning. Utlysningen ble kunngjort for hele programmets tematiske bredde. Sammen med utlysningen ble det holdt et bredt informasjonsmøte om programmet. Ved søknadsfristen i februar 2007 var det kommet inn 37 søknader. Programstyret bevilget i alt 31.785 mill. kr til 8 forskerprosjekt, hvorav 3 med i alt 4 doktorgradsprosjekt.

Ved programmets avslutning er to av prosjektene blitt forsinket; et grunnet sykdom og et grunnet barnefødsel. Begge har akseptabel framdrift.

Programstyret vedtok året etter at prosjektene var bevilget, å lyse ut en mindre sum som støtte til nettverkstiltak og formidling. Dette kunne være til organisering av en åpen seminarserie eller til etablering av nettverk som seg imellom organiserer arbeidsmøter, utveksling mv. Hver søknad kunne være på 200.000 – 500.000 kr for en periode på 1-2 år. I mai 2008 ble det bevilget i alt 2.3 mill. kr til fem nettverk, hvorav ett nettverk til et eksisterende prosjekt. Alle nettverksprosjektene er ferdigstilt.

I november 2009 ble det foretatt en ny utlysning, men denne gangen bare som tilleggsmidler til allerede eksisterende prosjekt og nettverk. Tre millioner kroner ble fordelt til sju tilleggssprosjekt, hvorav to var samarbeidsprosjekt mellom forskerprosjektene. Fire er ferdigstilt, de øvrige tre ferdigstilles i oktober 2011.

Prosjektlisten er gjengitt bak i rapporten.

Programstyret har bestilt tre kunnskapsanalyser. For et sentralt tema som ikke var dekket av prosjektene er det bestilt en rapport. Videre er det bestilt tre korte populærvitenskapelige rapporter fra forskningsmiljø med prosjekt eller nettverk finansiert av SAMRISK.

2.4 Økonomi

Programmets finansieringskilder:

Justisdepartementet, Direktoratet for samfunnssikkerhet og beredskap (DSB), Direktoratet for utviklingssamarbeid (NORAD), Samferdselsdepartementet, Kunnskapsdepartementet, Forskningsfondet

Totalt disponibelt budsjett: 43.636 mill. kr

Programbudsjett for hele programperioden							
SAMRISK							
Programperiode:	Fra:	2006	Til:	2011			
Programsekretær:	Björg Ofstad			Konsulent:	Björg Bergenhus		
Inntektsbudsjett	Årets	Årets	Årets	Årets	Årets	Årets	Totale
(i tusen kroner)	inntekter	inntekter	inntekter	inntekter	inntekter	inntekter	inntekter
	2006	2007	2008	2009	2010	2011	
Justisdepartementet	1 000	2 700	2 700	4 700	4 700	2 350	18 150
Samferdselsdepartementet	1 000	300	300	400	400		2 400
NORAD	1 000	1 000	1 000	1 000	1 500	1 000	6 500
DSB	500	1 000	2 000	1 000	1 000	1 000	6 500
Forskningsfondet		3 000			4 000		7 000
Forskningsrådets midler fra KD	500	500	500	500	500	500	3 000
Nordisk Ministerråd			86				86
Sum årets inntekter	4 000	8 500	6 586	7 600	12 100	4 850	43 636
Overført overskudd		3 634	7 204	1 788	0	2 679	
Underskudd		0	0	0	-1 755	0	
Sum inntekter og overføringer	4 000	12 134	13 790	9 388	10 345	7 529	
Utgiftsbudsjett	Forbruk	Forbruk	Forbruk	Forbruk	Forbruk	Disp.	Totalt
(i tusen kroner)	budsjett	budsjett	budsjett	budsjett	budsjett	budsjett	budsjett
	2006	2007	2008	2009	2010	2011	
Prosjekter i henhold til kontrakt							
Kunnskapsrapporter	152	146	77		385	950	1 710
Bevilgede prosjekter		4 141	10 716	9 302	5 185	2 441	31 785
Nettverksprosjekter			265	891	919	211	2 286
Tilleggsprosjekter					574	2 354	2 928
Forskningsleder							0
Sum FoU utgifter	152	4 287	11 058	10 193	7 063	5 956	38 709
Informasjon og formidling							
Seminarer, konferanser	43	104	672	406	222	757	2 204
Publisering/Informasjon		29	13	243	56	519	860
Sum informasjon&formidling	43	133	685	649	278	1 276	3 064

Program adm. utgifter							
Programstyrets utgifter	171	404	153	184	212	249	1 373
Ekstern programkoordinator							0
Refusjon til Forskningsrådet		106	106	117	113	59	501
Sum prog. adm. utgifter	171	510	259	301	325	308	1 874
Sum reelt disponert budsjett	366	4 930	12 002	11 143	7 666	7 540	43 647
Overskudd til overføring (+)	3 634	7 204	1 788	0	2 679	0	
Underskudd til overføring (-)	0	0	0	-1 755	0	-11	
Sum disponibelt budsjett	4 000	12 134	13 790	9 388	10 345	7 529	C

Det har vært et problem at bevilgningene ikke har vært kjent for hele perioden, men har vært usikre fra år til år. For hovedfinansøren, Justisdepartementet, har bevilgningsbrev ikke kommet før et godt stykke ut i året. Forskningsrådet har ved flere anledninger i sine budsjettforslag anmodet Justisdepartementet om høyere bevilgning. Et år ble det lagt opp til at SAMRISK kunne få bevilgninger fra Nordområde-satsingen, men dette ble ikke innvilget. Programmet har årlig i gjennomsnitt hatt 8,4 millioner kroner til rådighet; nær halvparten av det beløp som regnes som minstebeløp for et program.

3 Viktigste aktiviteter i programperioden

SAMRISK omfattet en rekke ulike aktiviteter og tiltak. Sentralt står selvsagt de prosjekter som ble finansiert, og som ble tildelt midler på grunnlag av de faglige prioriteringene programstyret etablerte. I tillegg til prosjektenes faglige målsetninger ble det lagt vekt på at prosjektene søkte å etablere samarbeid på tvers av institusjoner og disipliner, og kontakter med utenlandske miljø. Det ble stilt krav til formidlingstiltak, ikke bare overfor fagfeller, men også overfor et bredere fagmiljø og allmennheten – i form av seminar, konferanser, nyhetstjenester mv. Det ble også lagt vekt på å utvikle et bredere kunnskapsgrunnlag og en mer systematisk evaluering av tiltak for å utnytte eller øke utnyttelsen av et slikt grunnlag.

3.1 Kunnskapsanalyser

SAMRISK skiller seg fra mange andre forskningsprogram med sin bredde. I et program hvor så ulike tema som terrorhandlinger, organisert kriminalitet, naturkatastrofer og menneskeskape, uønskede handlinger inngår, vil det inngå et bredt spektrum av kunnskap fra ulike forskningsmiljø. Det ble derfor besluttet å få utført en samlet vurdering av

1. Forskningsaktiviteter i Norge
2. Behov for mer kunnskap innen samfunnsikkerhet.

Tre organisasjoner fikk i oppdrag å kartlegge kunnskap og kunnskapshull innen ulike deler av fagfeltet:

- Institutt for energiteknikk (IFE) kartla i 2006-2007 forskningsmiljøene innen det teknologiske og informasjonsteknologiske området.
- International Research Institute of Stavanger (IRIS) kartla i samme periode det samfunnsvitenskapelige området. Resultatene fra IFE og IRIS ble presentert i en felles rapport.
- Nordisk institutt for sjørett (NIFS), Det juridiske fakultet, Universitetet i Oslo utarbeidet i 2010 en kunnskapsoversikt om «Rettsvitenskapelig forskning om samfunnsikkerhet og risiko». Denne rapporten inkluderer også internasjonal forskning.

Et hovedformål med rapportene fra 2007 var å identifisere forskningsmiljø og kunnskapsbehov som var relevant i det videre arbeidet med SAMRISK-programmet.

I tillegg til informasjonen fra spørreundersøkelser reflekterte også de 37 søknadene til SAMRISK i 2007 hvilke kunnskapsmangler forskningsmiljøene anså som viktige. Denne informasjonen ble kombinert med de forskningstemaene SAMRISKs programstyre hadde identifisert i sin programplan. De generiske problemstillingene som var kommet fram, er gruppert på følgende måte:

1. Teknologi i samspill med samfunn, organisasjon og mennesket
2. Risikobildet, sårbarhet og samfunnets risikotoleranse
3. Politikk, styring og regulering
4. Sikkerhet og samfunn og
5. Krisehåndtering og risikokommunikasjon

Informasjon fra spørreundersøkelsene, programplanen og søknadene ble analysert sammen. Hovedkonklusjonene er angitt nedenfor.

- Kunnskapsoversikten basert på spørreundersøkelsene peker på at flest kunnskapshull finnes innen feltene ”Politikk, styring og regulering” og ”Sikkerhet og samfunn”. Samtidig er relativt få miljø engasjert, og søknadsmengden er begrenset på disse fagfeltene.
- Når forskningsbehov sammenlikner de temaene som er tatt med i prosjektene, viser det seg at feltet ”Sikkerhet og samfunn” er underrepresentert i søknadene som ble innvilget i 2007. Eksempel på temaer er ekstremisme og kulturelle forskjeller, terror, konflikten mellom nettverk og frihet eller sikkerhet. Dette funnet ble det tatt hensyn til ved tildeling av tilleggsmidler senere i SAMRISK-programmet.
- Samfunnssikkerhet omfatter en rekke sektorer. De innvilgede søknadenes spredning over sektorer viste seg å være god, med unntak av at helsesektoren nærmest var utelatt. Her ble mange søknader registrert, men ingen nådde opp i prioriteringen.
- SAMRISK-programmet tar i stor grad opp de samme problemstillingene som EUs ”Security Programme”. Det er i stor grad de samme miljøene som er engasjert innen de to programmene, noe som også var et ønske da SAMRISK ble etablert.
- SAMRISKs programplan oppfordrer til tverrsektorielle prosjekt. Dette ble i stor grad imøtekommet i de innvilgede søknadene.
- Et mål for SAMRISK var å skape nye allianser forskningsorganisasjoner imellom. Dette har lyktes både gjennom nettverksprosjektene og tilleggsprosjektene og gjennom den årlige møteplassen. I programmets brosjyrer er forskere med SAMRISK-finansiering og forskere med EU-finansiering tatt med.

Oversikten over rettsvitenskapelig forskning om samfunnssikkerhet ble utført i en sen fase av SAMRISK-programmet. Formålet var her å gi Justisdepartementet og andre brukere et hjelpemiddel i arbeidet med forebygging, beredskap og krisehåndtering, og å klarlegge behov for ytterligere juridisk forskning om samfunnssikkerhet. Rapporten gir en bred oversikt over publisert forskning innenfor temaene

- Samfunnsmessig risiko i et juridisk perspektiv
- Datasikkerhet
- Organisert kriminalitet
- Terrorisme
- Klima og naturskader
- Forsikring
- Sjøikkerhet og petroleumssikkerhet

Den viser også i hvilke norske, nordiske, engelskspråklige og tyske tidsskrifter det er publisert om disse temaene og har dessuten noe informasjon om pågående forskning. I rapporten pekes det på et vesentlig behov for mer forskning om spenningen mellom sikkerhet og rettssikkerhet. Forskning innen personvern og informasjonssikkerhet er aktuell på en rekke områder; f eks netthandel, medierett, helse, barn og skole, trafikk og politi. Videre kartlegging vil kunne gi nyttig informasjon for både myndigheter forskere og brukere.

3.2 Konferanser

Programplanen har en omfattende plan for kommunikasjon – informasjon og formidling. Den omtaler målgrupper, arrangementer, forskernes formidlingsansvar, publisering og kunnskapsanalyser.

Når det gjelder målgrupper, har programstyret lagt hovedvekten på forskersamfunnet, både

nasjonalt, nordisk og europeisk, på departementer og direktorater og på allmennheten. Virkemidlene for å nå ut har vært den årlige møteplassen, brosjyrene og programmets nettside, og årlige møter med departementene. I tillegg til årlige møter med Justisdepartementet, Utenriksdepartementet og NORAD, er det også gitt en årlig orientering om SAMRISK og Security Programme til Forsvarsdepartementet.

3.2.1 Årlig møteplass

Det er lagt mye arbeid i de årlige møteplassene. På alle møteplassene deltok forskere og representanter fra departementer, direktorater og andre myndighetsorganer. På noen av arrangementene deltok også et antall bedrifter. Bare den nordisk orienterte konferansen fikk en viss presseoppmerksomhet.

2006. I tilknytning til den første utlysningen, ble det holdt en lanseringskonferanse i Oslo. Denne la vekt på å få fram ideen bak og formålet med programmet. Justisdepartementet og NORAD trakk opp forskningsbehov og forventninger til programmet. Erfaringer fra programmet om risiko i transportsektoren (RISIT) ble referert, og forskningsmiljøene kom med innspill. Sikkerhetsforskning i Norden og i EU ble trukket fram. Konferansen samlet vel 90 deltakere med relativ stor faglig bredde.

2007. Åpningskonferansen for SAMRISK prosjektene ble arrangert hos Direktoratet for samfunnssikkerhet og beredskap (DSB) i Tønsberg. Innledningsforedraget var om sikkerhet, sårbarhet og risiko i et Nordisk perspektiv. SAMRISKs åtte forskerprosjekt ble presentert av prosjektlederne. Dessuten ble seks EU Security-prosjekt og seks andre europeiske prosjekt (COST, ESF, EU), alle med norsk deltakelse, presentert. Det ble utarbeidet en prosjektoversikt til konferansen. Konferansen samlet vel 40 deltakere.

2008. Dette årets konferanse hadde tittelen ”*Is there a Nordic model for societal security and safety?*” Konferansen gikk på engelsk og ble holdt i Oslo. Formålet med konferansen var å:

- utvide forståelsen av de spesielle sider ved nordisk tenkning om samfunnssikkerhet
- stimulere til nordisk samarbeid og diskusjon innenfor felter samfunnssikkerhet
- bygge bro mellom akademia, myndigheter og samfunnet
- skape et grunnlag for nordisk deltakelse i EUs rammeprogram for forskning
- gi SAMRISK-prosjektene en bredere plattform for samarbeid

I tillegg til de vanlige nordiske kjennetegn, ønsket konferansen å indentifisere en mulig nordisk modell for samfunnssikkerhet. Kan nordiske land beholde fokus på åpenhet, personvern og menneskerettigheter? Er de mer sikre? Utgjør EU-medlemskap en forskjell? Er det politisk vilje til samarbeid på dette området? Hva med nordisk samarbeid om nødhjelpsoperasjoner? Hvordan kan geografisk og kulturell nærhet utnyttes?

Konferansen hadde flere internasjonalt kjente foredragsholdere, samt deltaker fra EU-kommisjonen. En britisk forsker med tilhold på Island, presenterte likheter og forskjeller i nordiske lands administrative og politiske organisering av beredskapsarbeidet. Konferansen ble støttet av Nordisk Ministerråd som hadde fått pålegg fra Nordisk råd om å holde en nordisk konferanse om samfunnssikkerhet.

Konferansen samlet 130 deltakere, hvorav 15 fra andre nordiske land, og 11 fra departementene. Forskerne hadde faglig bakgrunn fra ulike områder; mange uten tidligere kjennskap til hverandre. Til konferansen var det utarbeidet et hefte med innlegg fra forskerne. Etter konferansen ble det utarbeidet en populærvitenskapelig rapport “Nordisk blikk på samfunnssikkerhet”.

2009. SAMRISKs årskonferanse var lagt til Trondheim og var knyttet til "Sikkerhetsdagene" ved NTNU. SAMRISK organiserte dels en sesjon innenfor Sikkerhetsdagens program og hadde en dag ekstra til rådighet. På den integrerte sesjonen var det foredrag og paneldiskusjon om beredskap og internasjonal nødhjelp, og om mediens rolle under kriser. Også andre forskere med tilknytning til SAMRISK hadde foredrag på konferansen. På SAMRISK-dagen ble SAMRISK prosjektene og nettverkene presentert, i tillegg til at et EU-finansiert prosjekt ble presentert. Alle ble kommentert av programstyrets medlemmer. En trykksak ble utgitt med innlegg fra SAMRISK-prosjektene og -nettverkene.

SAMRISK-dagen samlet 60 deltakere.

2010. SAMRISKs årskonferanse ble denne gang lagt til Universitetet i Stavanger, og til Senter for risikostyring og samfunnssikkerhet (SEROS). På konferansen var prosjektene, nettverkene og EU-prosjektene inndelt i tematiske grupper, hver med eksterne kommentarer fra brukere og fra medlemmer av programstyret. I tillegg ble det gitt en grundig presentasjon av undervisning og forskning om samfunnssikkerhet ved Universitetet i Stavanger ved SEROS og ved IRIS (International Research Institute Stavanger), og om deres deltakelse i EU-finansierte prosjekt.

Også denne gang var innlegg fra forskerne gitt ut i et eget hefte. Konferansen samlet 80 deltakere.

2011. SAMRISKs sluttkonferanse hadde tittelen «*Hva vet vi om samfunnssikkerhet?*» og ble avholdt på Høgskolen i Oslo 7.6.2011. Formålet med sluttkonferansen var å oppsummere resultatene av programmet og å peke på mulig videreføring. Programstyrets leder oppsummerte programmet og statssekretæren i Justis- og politidepartementet oppsummerte og takket programstyret. Prosjektlederne kommenterte, med grunnlag i sin forskning, to scenarier framstilt gjennom TV-nyhetsreportasjer. Brukere deltok også. Et foredrag av Burgess (PRIO) belyste «Hva er sikkerhet?» og representanter fra Politihøgskolen og Politiets sikkerhetstjeneste snakket om moderne samfunns sårbarhet og robusthet. Spørsmålet om hva vi kan oppnå med nordisk samarbeid og gjennom EU-finansiert forskning ble også berørt. I avslutningsinnlegget påpekte DSB behov for mer forskning i Norge om samfunnssikkerhet og Forskningsrådet viste dessuten til muligheter i andre forskningsprogram.

Resultat fra programmet og prosjektene ble presentert i en ny utgave av SAMRISKs brosjyre «Hva vi vet om samfunnssikkerhet» som ble lagt ut på konferansen.

Ca. 100 personer deltok på konferansen, hvorav ca. 10 fra andre nordiske land.

3.2.2 Arbeidsmøter

Arbeidsmøte om samfunnssikkerhet i regi av EUs DG Enterprise and Industry

Rygg-til-rygg med SAMRISKs sluttkonferanse ble den 8.6.2011 på Høgskolen i Oslo arrangert et arbeidsmøte om samfunnssikkerhet i regi av EUs DG Enterprise and Industry (DG ENTR) som administrerer Security-programmet. Arbeidsmøtet hadde tittelen "Security Research and Europe's Societal Challenges: What do citizens want?" Forskningsrådets administrerende direktør ønsket velkommen. Arbeidsmøtet hadde tre paneler.

Arbeidsmøtet samlet omlag 100 deltakere, hvorav 1/3 fra Norge.

En utgave av SAMRISKs nye brosjyre på engelsk "What we know about societal security" ble delt ut på arbeidsmøtet. Brosjyren omtaler også 15 EU-finansierte prosjekt med norsk deltakelse. Mellom SAMRISKs sluttkonferanse og EUs arbeidsmøte ble det arrangert en felles middag.

IKT og sikkerhet

Etter initiativ fra forskningsprogrammet VERDIKT (Kjernekompetanse og verdiskaping i IKT) ble det i desember 2010 arrangert et arbeidsmøte av SAMRISK og VERDIKT. Formålet var å

bidra til at temaområder og utfordringer innenfor IT og sikkerhet blir belyst og diskutert fra ulike ståsteder med innlegg fra teknologer, humanister og samfunnsvitere. Forskningsrådet ønsket å legge til rette for et bredt tverrfaglig samarbeid om prosjektsøknader bl.a. etter utlysninger fra VERDIKT og fra EUs IKT-program og Security-program. Arbeidsmøtet samlet 34 deltakere.

3.3 Brosjyrer

3.3.1 *Forskning for et sikrere samfunn*

Brosjyren *Forskning for et sikrere samfunn (Research for a safer society)* på norsk og engelsk, ble utgitt i 2009. Brosjyren presenterte SAMRISK – og alle 13 SAMRISK-prosjektene. Alle SAMRISK-prosjektene ble presentert gjennom intervju med prosjektlederne. Særsilt relevante EU-prosjekt med norsk deltakelse var også omtalt. Dessuten andre forskningsprogram. Brosjyren ble distribuert på arrangementer i norske og på EU-arrangementer i utlandet.

3.3.2 *Hva vi vet om samfunnsikkerhet*

Brosjyren *Hva vi vet om samfunnsikkerhet (What we know about societal security)*, utgitt til sluttkonferansen i 2011 på norsk og engelsk, ble utarbeidet som en oppdatert utgave av SAMRISK-brosjyren fra 2009. Brosjyren bragte en oppsummering av programmet som helhet. Nye intervjuer med alle prosjektlederne la fram resultatene av prosjektene og nettverkene. Publikasjonsliste var også med. Rapporten har også intervju om forebygging av terrorisme og om nordisk samarbeid. EUs security-program var omtalt og norske deltakere i seks prosjekt var intervjuet, mens ytterligere 9 EU-prosjekt ble omtalt. Informasjon om seks relevante Forskningsrådsprogram omtales.

3.4 Rapporter

Programmet har bestilt to typer av rapporter.

3.4.1 *Forebygging av terrorisme og annen kriminalitet*

Rapporten ”Forebygging av terrorisme og annen kriminalitet” er redigert av professor Tore Bjørge, og skrevet av Tore Bjørge og professor Tor-Geir Myhrer, begge ved Politihøgskolen. Rapporten ble bestilt for å fylle et behov i programmet på et temaområde som ikke var dekket av prosjektene og nettverkene. Rapporten er utformet på bakgrunn av forskning foretatt ved Politihøgskolen.

Rapporten beskriver en modell med ni ulike mekanismer som forebygger og begrenser terrorisme og annen kriminalitet. For hver av disse mekanismene spesifiseres det hvem som er målgruppen, hvilke virkemidler som kan brukes for å utløse mekanismen, hvilke aktører som har ansvar for implementering, samt styrkene og de utilsiktede bivirkningene ved de ulike virkemidlene. Virkemidlene kan dermed ses i sammenheng som en helhetlig modell. Myhrer bidrar med juridiske kommentarer til modellen.

Rapporten er gitt ut av Politihøgskolen. Forskerne sikter mot å utgi arbeidet som bok på et anerkjent britisk forlag.

3.4.2 *Populærvitenskapelig rapport fra prosjektene*

For å få bedre utnyttelse av den forskningen SAMRISK har finansiert er det ved avslutningen av programmet bestilt en populærvitenskapelig rapport fra fire av prosjektene. Intensjonen er å utgi disse sammen i en rapport til bruk av dem som er engasjert i konkret beredskapsarbeid

- Sikring av kritisk infrastruktur, Jon Røstum, Petter Almklov m.fl., SINTEF/NTNU (DECRISS/CISS)
- Hva er sikkerhet, J. Peter Burgess m.fl., PRIO (SORISK mfl.)
- Verdien av robuste lokalsamfunn, av Arne O. Øyhus m.fl., Universitetet i Agder (EMP)

3.5 Publikasjoner

Programmet har utgitt følgende publikasjoner som er omtalt i teksten

- Kunnskapsanalyser om samfunnssikkerhet, 2007
- Prosjektkatalog, 2008
- Analyse av kunnskapsmangler, 2008
- Innlegg til konferansen ”*Is there a Nordic model for societal security and safety?*”, 2008
- Populærvitenskapelig rapport fra samme konferanse “*Nordisk blikk på samfunnssikkerhet*”, 2008
- Brosjyren ”*Forskning for et sikrere samfunn*” og ”*Research for a safer society*”, 2009
- *Rettsvitenskapelig forskning om samfunnssikkerhet – en kunnskapsoversikt*, 2010
- Innlegg til årskonferansen i Trondheim 2009
- Innlegg til årskonferansen i Stavanger, 2010
- Rapporten Tore Bjørge (red) *Forebygging av terrorisme og annen kriminalitet*, også i engelsk versjon *Preventing terrorism and other kinds of crime*, Tore Bjørge (ed.) (begrenset distribusjon), 2011
- Brosjyren ”*Hva vi vet om samfunnssikkerhet*” og ”*What we know about societal security*”, 2011
- Hefte med populærvitenskapelig rapporter fra enkelte av prosjektene, 2011
- Sluttrapport fra programmet, 2011

Det har vært forsøkt, men en har ikke lyktes, å få utgitt et særnummer av et tidsskrift med grunnlag i SAMRISK prosjektene. En av grunnene er at det er for stor spredning og faglig bredde i prosjektene.

De enkelte forskerne har imidlertid både publisert vitenskapelige artikler og enklere rapporter, og har vært aktive deltakere på norske og internasjonale konferanser. Enkelte av publikasjonene er listet i brosjyren «Hva vi vet om samfunnssikkerhet».

Forskerne har ivaretatt sitt ansvar for populærvitenskapelig formidling ved innlegg på møter og konferanser, ved kommentarer i dagsaviser og ved å delta i radio- og TV-program.

Liste over en del av forskernes publikasjoner følger bak i rapporten.

3.6 Nettside på norsk og engelsk

SAMRISK har, i likhet med andre program, opprettet et nettsted på både norsk og engelsk. På nettsidene kan en finne fakta og dokumenter relatert til SAMRISK, som programplan, oversikt over programstyret og kontaktpersoner, prosjektoversikt, årsrapporter mv., se www.forskningsradet.no/samrisk

Nettsidene har også brakt opplysninger om SAMRISKs utlysninger av forsknings- og nettverksmidler, og om SAMRISKs arrangementer og andre aktiviteter. I noen grad har en brakt nyheter fra SAMRISK prosjektene og nettverkene.

En har lagt inn nyheter om relevante arrangementer i regi av andre og noen nyheter fra myndighetshold.

Nettsidene har vært en viktig kanal for nyheter om utlysninger under EU Security Programme og om relevante konferanser og andre arrangementer. Lesere har også vært invitert til å sende inn

forslag til nye tema for EUs utlysninger.

Den engelske nettsiden har brakt et utdrag av de norske dokumentene og nyhetene, www.rcn.no/samrisk.

3.7 Nøkkeltall, aktiviteter

Antall prosjekt: Åtte forskerprosjekt, fem nettverksprosjekt, syv tilleggsprosjekt

Antall dr.gradsstipendiater: Fire, hvorav tre kvinner

Antall postdoktorstipendiater: Ingen

Antall deltakende bedrifter: En

3.8 Administrasjon

Programkoordinator: Spesialrådgiver Bjørg Ofstad

Programkonsulent: Seniorrådgiver Bjørg Bergenhus

Medarbeidere ved Forskningsrådets kommunikasjonsavdeling har vært behjelpelig med artikler på nettsidene, med trykksaker og ved konferanser.

De administrative kostnadene omfatter drift av programstyret med utgifter knyttet til søknadsbehandling (1,4 mill. kroner), og refusjon til Forskningsrådet for programkoordinator og programkonsulent (0,5 mill. kroner). Som administrative kostnader regnes også utgifter til informasjonsmateriell, inkludert oversetting (0,8 mill. kroner) og til konferanser (2,2 mill. kroner). I alt er de administrative kostnader 4,9 mill. kroner.

4 Relasjoner til EUs Security Programme

I regjeringens strategi for Norges samarbeid med EU om forskning og utvikling (Kunnskapsdepartementet 13.5.2008) er satsing på internasjonalisering av norsk forskning et overordnet mål. I St meld nr. 30 (2008-2009) *Klima for forskning* trekkes deltakelsen i EUs rammeprogram og utviklingen av det europeiske forskningsområdet (ERA) fram som en hovedprioritering for internasjonaliseringen. Forskningsrådet legger også betydelig vekt på samarbeidet med EU rammeprogram for forskning.

Innenfor sikkerhetsforskningen er aktiviteten rettet mot EU av stor betydning. Den samlede planlagte bevilgningen fra EU til sikkerhetsforskningen er ca. 1,4 milliarder Euro fordelt over perioden 2007-2013. Så langt (per april 2011) har Norge en suksessrate på 22 %, dvs. at nesten en fjerdedel av søknader med norsk deltakelse får støtte. Norske forskningsmiljøer deltar i 23% av alle innvilgede prosjekter. Det er videre en pengeretur på 2 %, dvs at Norge gjennom Security-programme henter tilbake en større andel av midlene enn Norges andel av bevilgningene til rammeprogrammet skulle tilsi. Til nå har norske aktører blitt tildelt rundt 34 millioner kroner fra rammeprogrammet til sikkerhetsforskning. Dette er et betydelig beløp, og viser klart at EU er en større bidragsyter enn norske myndigheter. Dette vil forsterkes når SAMRISK-programmet avvikles.

Viktige tiltak i regjeringens strategi innebærer at EUs 7. rammeprogram skal integreres tettere med øvrige tiltak og politikk for forskning og innovasjon, særlig i forhold til strategisk, tematisk og finansiert samspill med nasjonale FOU-program.

SAMRISK har fra starten hatt som ett av sine formål å kvalifisere norske forskere til deltakelse i prosjekt som finansieres av EUs 7. rammeprogram. Flere av forskerne som har fått finansiering gjennom SAMRISK, har søkt midler i EU og lyktes å oppnå dette.

SAMRISK-programmet har vært mer tverrsektorielt og mindre teknologi- og utviklingsrettet enn EUs sikkerhetsforskningsprogram.

De overordnede målene for sikkerhetsforskningsprogrammet i EU er:

- Å utvikle teknologi og kunnskap for å verne borgerne mot trusler som terrorisme, organisert kriminalitet eller industri- og naturkatastrofer, og samtidig respektere menneskerettigheter og personvern.
- Å sikre optimal og samlet bruk av tilgjengelig teknologi.
- Å stimulere til samarbeid mellom leverandører og brukere av sivile sikkerhetsløsninger.
- Å bedre konkurransevnen for den europeiske sikkerhetsindustrien.
- Gi tiltaksorienterte forskningsresultat for å redusere sikkerhetstap.

EU-satsingen kan delvis sies å utfylle satsingen i nasjonale FOU-program, og delvis gi et tilbud som ikke finnes nasjonalt, for eksempel gjennom den sterke satsingen på innovasjon og teknologiske løsninger. SAMRISK på sin side, har dekket kunnskapsutvikling som ikke eller bare delvis dekkes av EU gjennom satsingen på tverrfaglighet, stor bredde i tema og med samfunnsfaglig, juridisk og økonomisk forskning. Over tid har EUs sikkerhetsforskning tilnærmet seg SAMRISK-programmet ved å bli bredere i tilnærmingen, og ved å åpne mer for samfunnsfaglige og juridiske problemstillinger.

Det har vært tette bånd og nær koordinering mellom SAMRISK og EUs sikkerhetsforskning. At de samme personer har vært nasjonalt kontaktpunkt⁵ og deltatt i EUs programkomite og i SAMRISKs programstyre og administrasjon, har nok bidratt til dette. EUs sikkerhetsforskning har stått på agendaen i alle årskonferansene, og det er også gitt informasjon i publikasjoner utgitt av SAMRISK. Det har dessuten vært orientert om SAMRISK på Forskningsrådets ulike

⁵ National Contact Point (NCP).

informasjonsmøter om EU-forskningen. Alt i alt er det oppnådd en vesentlig samordning av de ulike aktivitetene. Ut i fra nasjonale, strategiske vurderinger og prioriteringer er det skjedd en viss samordning av nasjonal finansiering og EUs finansiering av norske prosjekter. Dette samspillet har potensial for fremtidig bruk av forskningsresultatene fra rammeprogrammet videre. Men avviklingen av SAMRISK etter bare fem år vil bl.a. ha som konsekvens at arbeidet vanskeliggjøres.

5 Faglige resultat og nytte fra prosjektene

I dette kapitlet gis en omtale og vurdering av SAMRISKs forskerprosjekter og nettverksprosjekter.

Prosjektene gjengis i listen bak i denne rapporten.

5.1 Risikobegrepet og risikovurderinger

Begrepet ”risiko” er et kjernebegrep i sikkerhetsforskningen, og etter hvert et det også blitt sentralt i lovgivingen der det stilles krav om risikostyring og risikovurderinger. Risiko- og sårbarhetsanalyser blir brukt arbeidet for å sikre kritisk infrastruktur, de blir brukt i vurderinger av faren for naturkatastrofer og trusselvurderinger av ondsinnede handlinger av ulik karakter. Risikobegrepet brukes også i kommunikasjon om trusler og farlige forhold, både i daglig tale og i massemedia. Problemet er at ulike fagdisipliner ikke legger samme betydning i begrepet. Selv innen samme fagdisiplin finner vi at ”risiko” forstås ulikt. Ekspertene snakker forbi hverandre og forvirrer allmennheten. Det bidrar til å svekke tilliten til samfunnets håndtering av risiko. Derfor er det naturlig at risikobegrepet og risikovurderinger har stått sentralt i SAMRISKs prosjektportefølje.

5.1.1 PRINCIPLES

Det største og mest sentrale prosjektet om dette temaet har vært PRINCIPLES, *“Principles, methods and models for determining the right level of investments in societal safety and security”*, ledet av professor Terje Aven. Prosjektet har omfattet forskere ved Universitetet i Stavanger som har hatt nært samarbeid med forskere fra Tyskland, USA og Storbritannia. Prosjektet har resultert i tre bøker som brukes i undervisningen flere steder: Aven (2010) *Misconceptions of Risk*. Wiley; Aven & Renn (2010) *Risk Management and Risk Governance*. Springer Verlag; og Aven (2011) *Risk Assessment. The Scientific Platform*. Cambridge University Press. I tillegg er det i tilknytning til prosjektet publisert ca. 40 tidsskriftsartikler og en lang rekke innlegg på internasjonale konferanser, aviskronikker, med mer.

PRINCIPLES foretar en grunnleggende diskusjon av hva risiko er, og hvordan risiko bør beskrives. Fra et teknisk-naturvitenskapelig risikoanalytisk utgangspunkt, der risiko gjerne knyttes til sannsynlighet og konsekvens, ofte uttrykt som en forventningsverdi, har PRINCIPLES dreid oppmerksomheten mot usikkerhetsfaktorer, bl.a. såkalte ”svarte svaner”,⁶ og hvordan usikkerhet skal forstås og beskrives. Implikasjonen er at ingeniører, økonomer, medisinere, jurister m.fl. må gjøre bredere risikovurderinger slik at usikkerhetsfaktorene får større oppmerksomhet. Intensjonen er at dette rammeverket skal gi grunnlag for en tverrfaglig utvikling av metodikken for risikoanalyse med sikte på økt pålitelighet og gyldighet. Prosjektene DECRIS og AdaptCRV, som omhandles nedenfor i del b av kapitlet, dreier seg mer om konkret og avgrenset utvikling av ROS-metodikk, men de kan med fordel sees i sammenheng med de mer prinsipielle og teoretiske diskusjoner i PRINCIPLES-prosjektet.

Den grunnleggende forståelse av risikobegrepet har også implikasjoner for spørsmål knyttet til risikoaksept og risikostyring, og spesielt for hva som er riktig investeringsnivå for sikkerhetstiltak. Det gjelder bruken av akseptkriterier som ALARP og ”føre var”-prinsippet i risikostyring, og feilslutninger i koplingen mellom kost-nytteanalyse og risikoanalyse.

PRINCIPLES understreker de ulike ansvarsdomenene til risikoanalytikere og beslutningstakere, ikke minst politikere. Det er beslutningstakerne, og ikke fagfolkene, som skal fastsette hva som er godt nok, hvilket sikkerhets- og beredskapsnivå samfunnet skal ha.

⁶ Uttrykket viser til at det i eldre dager ble ansett som en sannhet at sorte svaner ikke fantes. Så oppdaget man Australia, og der fantes faktisk sorte svaner (*Cygnus atratus*).

Spørsmålet om olje- og gassutvinning i nordområdene løses ikke av mer kunnskapsinnhenting. Verdivalgene og prioritering av ulike risikoforhold og usikkerheter må gjøres av politikere.

5.1.2 *Nettverk om forsikring*

SAMRISK etablerte et nettverk om forsikring og risiko forankret i Handelshøyskolen BI med den ambisiøse tittelen *”Societal risks and risk society in cross-disciplinary and cross-stakeholder dialogue perspective”*. Gjennom fem internasjonale seminar har nettverket vært med å sette forsikringsforskning på dagsorden. Seminarene har i tillegg til forskere, hatt deltakelse fra forsikringsbransjen og offentlig forvaltning. Man har diskutert svineinfluensa, askeskyer, finanskriser, naturkatastrofer og kjernekraftulykker. Det er hendelser som forsikringsbransjen må forholde seg til, helst i forkant gjennom risikovurderinger.

Grunnideen i forsikring er å fordele risiko gjennom forsikringspremier og kompensasjon for tap. Det krever dyktighet i å bedømme risikoobjekter, balansere markedsandeler og skille mellom gode og dårlige kunder. Bransjen er ikke nødvendigvis interessert i et så lavt risikonivå som mulig, en viss risiko er en forutsetning for virksomheten. Men bransjen foretrekker en forutsigbar, kalkulerbar risiko der det er liten usikkerhet til risikovurderingen, jfr. PRINCIPLES og de ”sorte svaner”.

I nettverksprosjektet var man også opptatt av forsikringskundene som ofte bruker store summer for å kjøpe noe de vet lite om, og som inngår avtaler som forsikrer dem mot hendelser de håper ikke vil inntre. Forsikringsatferd er til dels irrasjonell sett fra et økonomisk ståsted. – Vi betaler mye for å forsikre oss dyrt mot små tap som vi har råd til å bære.

Nettverksprosjektet har fått tilleggsmidler til et arbeid om *”Risk, Insurance, Security and Responsibility”*.

5.1.3 *SMARTRAP*

Det andre nettverksprosjektet i denne sammenheng er SMARTRAP, som med utgangspunkt i smarttelefoner og digital kartteknologi har gitt forvaltningen et verktøy for ”smart” risikokartlegging og rapportering for overvåkning av dyre- og plantehelse. Plante- og dyrehelsen i Norge blir påvirket av globalisering og klimaendringer. Hendelser lokaliseres på digitale kart, og opplysningene sendes som tale- og tekstmeldinger til alle som trenger dem. Nettverksprosjektet er forankret i Mattilsynet, og har gitt en arena for møte mellom forskere, forvaltere og leverandører for utvikling og utprøving av SMARTRAP. Rapporteringen skal bidra til å forhindre og begrense utbrudd av sykdommer, og derved gi bedre matsikkerhet.

5.2 *Risiko, klima og infrastruktur*

En av målsettingene med SAMRISK har vært å utvikle ny kunnskap om samfunnsikkerhet, som både kan danne grunnlag for utforming av politikk og være til nytte i konkrete tiltak. Samfunnet eksponeres for en rekke farer og trusler på grunn av naturkatastrofer, ulykker eller terror. Ofte er det systemenes innebygde sårbarhet og sviktende beskyttelse som forårsaker størst skade hvis en hendelse først inntreffer. For å forebygge dette er, det viktig både å utvikle metoder for å analysere egen sårbarhet, og for å forstå hvordan indre prosesser og organisasjonsendringer er med på å påvirke både systemenes sårbarhet og robusthet. Tre av SAMRISK prosjektene har vært spesielt opptatt av å knytte grunnleggende teoretisk og metodeorientert forskning med praktisk anvendelse innenfor ovennevnte.

5.2.1 *DECRIIS*

SINTEF har i prosjektet DECRIIS: Risk and decision systems for critical infrastructures, utarbeidet en brukervennlig generisk analysemetode til hjelp for kommuner, infrastrukturereiere og andre beslutningstakere. Formålet har vært å sikre bedre kontroll med risikobildet for dermed å

kunne velge mer hensiktsmessige tiltak. Forsvarets forskningsinstitutt (FFI) og NTNU har vært samarbeidspartnere.

DECRIIS har vært et tverrfaglig prosjekt hvor hovedmålet har vært å videreutvikle eksisterende metoder for risikovurdering for å komme frem til en overordnet samling av metoder som fungerer på tvers av sektorer. Prosjektet har videreutviklet et dataverktøy til støtte i arbeidet med risikovurderinger basert på InfraRisk, som ble benyttet i FFIs prosjekt BAS 5: *Beskyttelse av samfunnet, sårbarhet i kritisk infrastruktur*.

Metodeutviklingen har blitt gjennomført i samarbeid med Oslo kommune og andre partnere. Det er blitt gjennomført en grovanalyse av utvalgte infrastrukturer i Oslo med påfølgende detaljanalyser av stans i vannforsyningen, strømstans i regionalnettet, svikt i petroleumsleveransene til Oslo lufthavn Gardermoen og brann i kabelkulvert. Felles for analysene er at de også ser nærmere på konsekvenser, og på hvordan hendelsen virker inn på andre infrastrukturer. Det er i prosjektet blant annet gjennomført en omfattende litteraturstudie av ulike avhengighetsmodeller i forbindelse med kritisk infrastruktur.

5.2.2 *AdaptCRV*

SINTEF har i prosjektet AdaptCRV: Adapting community risk and vulnerability analyses for climate change, utviklet en metode for risiko- og sårbarhetsanalyse med fokus på naturkatastrofer og ekstremvær, hvor det tas hensyn til fremtidige klimaendringer. Formålet har vært å utvikle en metode for bedre å kunne støtte beslutningene til myndigheter og infrastruktureiere. Institutt for sosiologi og samfunnsgeografi ved Universitetet i Oslo, Vestlandsforskning, Det Norske Veritas og Det historisk-filosofiske fakultet ved NTNU, har vært samarbeidspartnere.

Prosjektet har vært interdisiplinært, og involvert en rekke eksperter innen teknolog og samfunnsvitenskap, risiko og sikkerhet, foruten klimaendring. Det er viktig med presis og god kunnskap for å kunne ta høyde for klimaendringer ved projektering av ny infrastruktur, eller ved drift og vedlikehold av eksisterende. Prosjektet har tatt utgangspunkt i dataverktøyet InfraRisk, som ble videreutviklet i DECRIIS-prosjekt. Programmene er tilpasset slik at klimaendringer er hovedelementet i risikobildet.

AdaptCRV har brukt Trondheim kommune og svakheter i avløpssystemet ved ekstremvær som utgangspunkt for utviklingen av metoden. Det grunnleggende spørsmålet er om kommunen har riktig og god informasjon om konsekvenser av klimaendringer og ekstremvær. AdaptCRV har derfor forsøkt å utvikle en metode for å hjelpe kommuner med å tolke og bruke klimascenarier. Metoden som ble utviklet i prosjektet, anses som overførbart til andre infrastruktursektorer, og resultatene vil blant annet inngå i ”veileder for klimatilpasning” og ”fremtidens byer”.

5.2.3 *CISS*

NTNU Samfunnsforskning Studio Apertura har i prosjektet CISS: Critical infrastructures, public sector reorganisation and societal safety, sett på hvordan tjenesteutsetting og andre omorganiseringer i kraftforsyningen, telekommunikasjon og vannverk innvirker på evnen til å møte kriser og andre uforutsette hendelser. De organisatoriske endringene prosjektet har studert i de ulike infrastruktursektorene, kan samlet omtales som New Public Management, hvor deler av offentlig sektor privatiseres eller styres etter mer privatrettslige styringssystemer for å gi bedre kontroll, spesielt med kostnadssiden. Samspeillet mellom teknologi og formelle eller uformelle organisatoriske kvaliteter står sentralt i prosjektet. SINTEF Energiforskning og SINTEF Byggforsk Vann og Miljø har vært samarbeidspartnere.

Prosjektet viser at det ikke er noen tydelig sammenheng mellom hvordan virksomheter organiseres og sikkerhetsnivået. Samtidig viser prosjektet at organisasjoner tidligere ikke har vært tilstrekkelig oppmerksomme på betydningen av de personlige forhold som utvikles i en organisasjon over tid. Mange ansatte har lang erfaring, store personlige nettverk og mye av det som kan kalles ”taus kunnskap”. Når for eksempel montører innen kraftforsyningen går fra å ha

et helhetlig til et mer fragmenterte ansvar, og oppgaver bestilles sentralt, blir det vanskeligere å utnytte den enkelte ansattes erfaringer og helhetlige kunnskap om infrastrukturene.

Ved en omorganisering rettes oppmerksomheten ofte mot organisatoriske og økonomiske forhold. Det legges kanskje mindre vekt på faglige og sikkerhetsmessige hensyn. Dette betyr ikke at alle omorganiseringer er uheldige. CISS prosjektet anbefaler likevel at det i større grad legges faglige sikkerhetsvurderinger til grunn når kjerneprosesser skal defineres i en ny organisasjon, også når man velger hvilke tjenester som skal tjenestestettes. Resultatene viser at det ikke finnes noen tydelig sammenheng mellom valg av organisatorisk løsning og sikkerhetsnivå. Prosjektet har gitt ny kunnskap som vil være nyttig som del av et beslutningsgrunnlag for fremtidige endringer innen sektorer med samfunnskritisk infrastruktur.

Felles for alle de tre ovennevnte prosjektene er at de er anvendelige i den daglige planlegging og drift av infrastruktur på de fleste samfunnsområder. De gir virksomhetsiere, kommuner og andre bedre kunnskap om risiko, trusler og farer. DECRIS har gitt viktig kunnskap om hvordan man går fra en overordnet analyse av kommunal infrastruktur innen et definert, geografisk område, og over til en mer detaljert funksjonsanalyse av konkrete objekt og avhengigheten mellom disse. AdaptCRV har, basert på samme type programmer, gitt kommunene og infrastruktureierne et verktøy for å bedre å kunne tolke og forstå klimaendringer og ekstremvær. CISS gir viktige bidrag til diskusjonen om organiseringen av sektorer og virksomheter med ansvar for kritisk infrastruktur og behovet for oppmerksomhet rettet mot gode sikkerhetsvurderinger som del av en omorganisering.

Prosjektene er viktige, og viser hvilken betydning SAMRISK har hatt for metodeutviklingen innen samfunnssikkerhetsområdet.

Det er gitt tilleggsmidler til ”Formidling av resultater fra 3 SAMRISK-prosjekt (CISS/DECRIS/ADAPTCRVA) inn mot VA-bransjen” og til ”CISS/DECRIS – Offentlige etaters rolle i å sikre robusthet i komplekst organiserte og tett koblede infrastrukturektorer”. Dessuten er det bestilt en populærvitenskapelig rapport om sikkerhet og kritisk infrastruktur.

5.3 Personvern og sikkerhet

Ett av de sentrale tema i SAMRISK har vært gjennom kunnskap å skape bedre muligheter til å forebygge uønskede hendelser og forsterke evnen til å håndtere kriser. Den akademiske kvaliteten og det internasjonale samarbeidet har vært sentrale kriterier ved vurdering av ulike prosjekt sammen med den nytte resultat vil kunne ha for brukere og beslutningsfattere, og hvordan resultatene ble planlagt formidlet. De ulike prosjektene viser hvor viktig forskningskommunikasjon er: Resultatet må formidles på ulike måter og i ulik form for at man både skal nå ut til et bredt, akademisk miljø og de beslutningstakere som har direkte ansvar for spørsmålene.

5.3.1 RISKnet

Nettverket RISKnet, *Norwegian and Nordic network in information security and societal risk*, har hatt som målsetting å forbedre samfunnssikkerhet og de enkelte personers sikkerhet mot terror og angrep fra kriminelle. Det er etablert et nordisk forskningsnettverk for formidling av informasjon og samarbeid om elektronisk informasjonssikkerhet, for eksempel i data- eller ekom-nettverk, databaser og annen infrastruktur som i verste fall helt kan bryte sammen, eller misbrukes. For dette er det utviklet tiltak.

Nettverket – som har hatt deltakere fra alle de nordiske land – har tydelige resultat ved å ha forbedret kontakt mellom forskning, næringsliv, industri og den offentlige sektor. Nettverket har hatt åpne arbeidsmøter. Det er en forbindelse til EU-finansiert forskning, og det har resultert i flere nye søknader. En sentral konklusjon er at kommunikasjon av sikkerhetsorienterte problemstillinger må gjøres praktisk og løsningsorientert. Et annet viktig spørsmål som er løftet frem i diskusjonen, er de offentlige aktørenes ansvar.

5.3.2 JURIS

JURIS (Justice and Risk Society) har hatt som målsetning å se på hvordan økt samfunnsmessig kontroll skapt av trusler om terror, helse- og risikofor naturkatastrofer påvirker den enkeltes grunnleggende rettigheter og enkeltpersoners integritet. Utviklingen har to konsekvenser for lovgiver: Oppmerksomheten flyttes fra reaktive til proaktive tiltak (hensikten er å forhindre en straffbar handling i stedet for i etterhånd å straffe den som begår lovbrudd), og det geografiske området blir større, både når det gjelder trusler og forvaltningens ansvar.

JURIS analyserer konsekvensene av disse to tendensene for menneskerettigheter og personvern. I bunn og grunn handler det også om den enkeltes tillit til samfunnets institusjoner og deres evne til å skape trygghet. Dessuten handler prosjektet om risikovurderinger og etiske aspekter i forbindelse med teknologi og rettssikkerhet. Samvirket mellom internasjonalt og nasjonalt regelverk så vel som mellom forskere og brukere diskuteres også. Prosjektet har en doktorgradskandidat.

Prosjektet består av to delprosjekt.

I det ene har man undersøkt grenseoverskridende politisamarbeid, særlig det norske politiets samarbeid innen Schengen og spørsmål som for eksempel handler om bevis og innsamling av bevis. Sett mer generelt handler det om risikosamfunnet og spørsmål om trygghet eller rettigheter for hvem.

I det andre delprosjektet har man undersøkt diskursen om menneskerettigheter i norsk lovgivning som har innført straff for forberedelse (i motsetning til selve handlingen) for terrorisme og visse seksuelle overgrep. Her er det store spørsmålet risikologikken i strafferetten og spørsmålet om tilstrekkelig bevis. Det handler om en lovgivning som har til formål å redusere risikoen for alvorlige, straffbare handlinger – men som samtidig fører til nye utfordringer når det gjelder vern av enkeltmenneskers rettigheter. I ekstreme tilfelle kan menneskerettighetene ses på som en trussel mot samfunnssikkerhet.

Forskerne i prosjektet har publisert både vitenskapelig og populærvitenskapelig, skrevet avisinnlegg og opptrådt i radio og fjernsyn. Man kan også merke seg foredrag om prosjektets emne i ulike land, i det minste i Norge, Danmark, Sverige, Storbritannia og Slovenia.

Ettersom prosjektet ennå ikke er sluttført, kan man ikke bedømme det i sin helhet, for eksempel når det gjelder graden av tverrvitenskapelighet eller nytte for brukere og beslutningsfattere.

Prosjektet har fått tilleggsmidler til en bok om *Human Rights Discourses in Contemporary Justice and Security Policies*.

5.3.3 "Understanding Financial Security in an Age of Uncertainty"

Nettverksprosjektet "Understanding Financial Security in an Age of Uncertainty" har hatt til formål å samle ekspertise og styrke nettverk og samarbeid mellom universitet og profesjonelle virksomheter innen området finansiell risiko og sikkerhet. Dette vil si at det skapes et nytt, interdisiplinært forum for forskere med utsyn til de ansvarlige myndigheter. Det handler altså om å føre sammen tradisjonelt adskilte disipliner innen risikoforskning og bidra til internasjonaliseringen av forskningen. Samtidig støtter dette nettverksprosjektet et annet SAMRISK-prosjekt, SORISK.

Finansiell "sikkerhetisering" og risikoregulering utgjør grunnleggende begrep i prosjektet. Risikobegrepet analyseres tverrvitenskapelig både som systemrisiko og som individuell risiko, risikotoleranse og risikobehov. Risiko kan ha ulike funksjoner. På den ene siden kan man se en forventning om et risikofritt samfunn, på den andre siden konstateres at risiko mister sin negative betydning, først i finansverdenen og senere i offentligheten. Risiko er blitt noe av en forutsetning for produktivitet og fremgang. Holdningen til farlige hendelser forandres.

Nettverket har hatt som formål å produsere praktiske forskningsresultat, men har hatt nettverksaktivitet rundt finansiell og sosial sikkerhet. Tre arbeidsmøter har vært organisert i ulike

europiske land. Nettverket bidrar også til flere EU-finansierte prosjekt.

Prosjektet bidrar til SAMRISKs generelle formål – å forstå endringer i samfunnet bedre ved å definere og forholde seg til trusler og risiki, og forholdet mellom samfunnet og enkeltmennesket. Nettverket karakteriseres av nordisk og internasjonalt samarbeid, og en visst flerfold i kommunikasjonen av resultatene.

5.4 Læring av ulykker

5.4.1 ACCILEARN

Et mål for SAMRISK er å bidra til å styrke krisehåndteringen og skape ny kunnskap som kan fremme samfunnsikkerhet på tvers av sektorer og institusjoner. En generisk problemstilling i programmet er forholdet mellom mennesket, teknologi og organisasjon. Dette omfatter bl. a. å forstå hvordan man kan legge til rette for utvikling av robuste organisasjoner, og hvilken rolle organisasjonskultur spiller for sikkerhet. Ansvarlig for prosjektet er Universitetet i Stavanger som har samarbeidet med Universitetet i Lund (Sverige), Statens helsetilsyn og Statens havarikommisjon for transport. ACCILEARN er også støttet av programmet Risiko i transportsektoren (RISIT). Prosjektene har finansiert to doktorgradskandidater.

ACCILEARN har utviklet en ny tilnærming. Prosjektet kombinerer læringsteorier med en analyse av utvikling, egenskaper, sterke og svake sider ved granskningspraksis for å forstå bedre hvordan organisasjoner lærer av ulykker og hendelser. Et uttrykt mål ved granskinger er å lære av ulykker, slik at redningstjeneste og krisehåndtering generelt skal kunne forbedres.

Metodisk er studien utformet som en historisk, komparativ analyse mellom to sektorer, dvs energisektoren (henholdsvis oljeindustrien i Norge og kjernekraftindustrien i Sverige) og transportsektoren (veitransport). Målet er en dypere og kvalitativ bedre analyse av nasjonale, kulturelle og politiske sammenhenger for å forstå forskjeller og likheter i de enkelte lands læringsprosesser. Det er gjennomført tekstanalyser av granskingsrapporter og studert et stort antall konkrete hendelser i tre land.

Prosjektet sammenligner granskingskommisjonene i Sverige, Danmark og Norge, som har forskjellige struktur, mandat og ansvar, filosofi og kultur.

Det er så valgt ut fire granskningstilfeller fra hvert land med henblikk på gjennomføring, resultat, anbefalinger og læringsaspekt. Årsaksforklaringene til at ulykker skjer, ser hovedsakelig ut til å ligge på et mikronivå, dvs. årsakene søkes i forhold nærmest hendelsene. Svensk og norsk havarikommisjon har bredere mandat og vektlegger flere forklaringer, også på meso- og makronivå.

En sentral problemstilling for prosjektet er å undersøke hvordan læringsaspektet er håndtert i granskingsprosessen. Ved bruk av læringsteorier gjøres en tekstanalyse av granskingsrapporter etter å ha formulert kriterier for god oppfølging og læring. En hypotese er at granskingsprosessen og rapportene i liten grad overensstemmer med læringsteorien, og at de er lite egnet som instrument for faktisk læring. En konklusjon etter omfattende studier av granskingsrapporter i de tre nordiske land, er at kun halvparten av kriteriene er innfridd. Det anbefales videre studier for å validere funnene gjennom intervjuer med ansatte.

Det gjøres også en sammenligning av måten tsunamikatastrofen i Sørøst- Asia juledagene 2004 ble håndtert i Sverige og Norge.

I arbeidspakke 3 har man gjennomført et feltarbeid i blålysetater. Det er også foretatt en deltakende observasjon i tre nødetater (brann, politi, ambulanse) for å forstå bedre hvordan slike "blålysetater" lærer gjennom operative erfaringer, øvelse og trening. To forskningsspørsmål har vært styrende for dette doktorgradsprosjektet:

- Hvilke kriterier karakteriserer hva som er en god redningsinnsats?
- Hvordan lærer medlemmer i beredskapsorganisasjoner?

En observasjon er at redningsinnsats sjelden blir evaluert i ulykkesgranskninger. Dette legger en stor begrensning på muligheten til å forbedre fremtidige redningsinnsats. Hvordan lære å bli bedre, når man ikke vet hva som skal læres?

En studie av profesjonelle beredskapsorganisasjoner viser at oppmerksomheten blant redningspersonell er på individuell erfaringslæring (“on-the-job training”), basert på de konkrete situasjonene på et skadested. Betyr dette at redningspersonell må gjøre egne erfaringer, for å kunne tilegne seg ny kunnskap? Hvordan kan redningspersonell tilegne seg kunnskap og erfaringer fra andre beredskapsorganisasjoner? Vil redningspersonellet kunne nyttegjøre seg den mer teoretiske kunnskap fra for eksempel en granskingsrapport, til det praktiske arbeidet de skal utføre?

En annen underliggende og sentral læringsmekanisme er “historiefortelling” (erfaring og uformelle diskusjoner). En forståelse av hvordan redningspersonell lærer å benytte teknologiske hjelpemidler vil være nødvendig for forståelsen av læringsmekanismene i beredskapsorganisasjoner. I tillegg bør man forsøke å identifisere spesifikke kriterier for vurdering av redningsinnsatsenes kvalitet.

5.5 Nasjonale og internasjonale perspektiver

SAMRISK har i hovedsak vært et forskningsprogram med empirisk fokus på norske forhold. Men en viktig målsetting har samtidig vært å se på sammenhengen mellom norske og internasjonale perspektiver på forskning om samfunnsikkerhet og risiko. En rekke av de sentrale forskningsoppgavene og studieområdene for SAMRISK dreier seg om fenomener som overskrider grensene mellom ulike stater: Terrorisme er ofte internasjonal når det gjelder ideologisk inspirasjon, nettverk, planlegging og/eller gjennomføring; organisert kriminalitet respekterer ikke landegrensene, og det samme gjelder naturkatastrofer, effektene av klimaendringer og internasjonale trusler mot folkehelsen.

Nesten alle SAMRISKs forskningsprosjekter og nettverksprosjekter har hatt internasjonale samarbeidspartnere. I mange tilfeller dreier det seg om institusjoner i andre OECD-land, men det er også en del prosjekter og nettverk med partnere i andre deler av verden. Tre av SAMRISK prosjektene og nettverkene har sett spesielt på sammenhengen mellom nasjonale og internasjonale perspektiver.

5.5.1 SORISK

SORISK (*The social determination of risk: critical infrastructure and mass transportation protection in the Norwegian civil aviation sector*) SORISK har bestått av et konsortium med PRIO og SEROS ved Universitetet i Stavanger og en internasjonal referansegruppe.

Prosjektet tar utgangspunkt i den tradisjonelle teknologiske definisjonen av risiko som produktet av sannsynligheten for en uønsket hendelse og konsekvensen av hendelsen. Men SORISK går et viktig skritt videre ved å understreke at risiko og risikooppfatning også er et sosialt og kulturelt konstituert begrep. Risikoforståelsen må i større grad ta hensyn til lokale og kulturelle forskjeller.

Med støtte fra Avinor AS er en studie om risikooppfatning og sikkerhetstiltak ved norske lufthavner gjennomført sammen med analyse av en av de største internasjonale (Frankfurt i Tyskland) flyplasser. Sikkerhetstiltakene er stort sett de samme og reflekterer at det er den tradisjonelle teknologiske definisjonen av risiko som ligger til grunn for utforming av tiltakene. Studien ga flere interessante observasjoner, bl.a. ble det oppdaget ulike organisatoriske kulturer innenfor flyplassene, med ulike oppfatninger av risiko. Det finnes ingen entydig oppfatning av hva som er trusselen og hva som kan gjøres for å redusere den. Det å studere risiko som sosialt fenomen innebærer en subjektiv mer enn ,objektiv tilnærming til trusler. Risiko er en type etikk.

SORISK prosjektets forskere argumenter for at det vil være mer rasjonelt å tilpasse denne typen sikkerhetstiltak til lokale og kulturelle forskjeller når det gjelder risikoforståelse. Ulike nasjoner opplever risiko for internasjonal terrorisme forskjellig. Risiko er også et subjektivt og individuelt fenomen, samtidig som det understrekes at ulike organisatoriske kulturer på flyplassene og kompleksitet i oppgavefordeling, og ulike oppfatninger av ansvar og rammebetingelser påvirker utformingen av sikkerhetstiltak.

En av hovedtesene i SORISK prosjektet er at flysikkerheten i Europa er blitt svært objektorientert. Faren assosieres med potensielt sett farlige ting i passasjerenes bagasje og ikke på vurderinger av hvordan en eventuell terrorist ville tenke eller oppføre seg. Prosjektleder Peter Burgess (PRIO) peker også på at omfattende sikkerhetstiltak i seg selv kan skape en følelse av usikkerhet, f.eks. hvis du lander på en internasjonal flyplass i Europa og blir møtt av tungt bevæpnede politifolk eller soldater.

Prosjektet, som er SAMRISKs største, har finansiert to PhD-kandidater. Den ene har bidratt med empirisk materiale fra flyplassene; den andre har arbeidet med nettverksprosjektet *Finans - Understanding 'financial security' in an age of uncertainty*.

Prosjektet har fått tilleggsmidler til en studie av *The social determination of terrorist threat: Concepts of threat in Norwegian and EU anti-terror law* og dessuten til en populærvitenskapelig rapport om "Hva er sikkerhet".

5.5.2 HUMLOG-net

HUMLOG-net (*Humanitarian Logistics Networks*) er et SAMRISK prosjekt ved Handelshøyskolen BI som i hovedsak har analysert empirisk materiale fra ikke-europeiske samfunn, med vekt på case studier knyttet til Røde Kors og denne organisasjonens endringer i planlegging av katastrofeberedskap i Asia etter tsunami-katastrofen i 2004. Prosjektet har fokusert på potensialet for å forbedre logistikk både når det gjelder beredskap i forbindelse med naturkatastrofer og i innsatsen når en naturkatastrofe er et faktum.

Prosjektet har tatt utgangspunkt i en hypotese om at det er et stort potensial for å forbedre logistikken. Erfaringsdata kan brukes mer systematisk for å vurdere effekten av potensielle katastrofer og for å styrke nettverket mellom myndigheter, humanitære aktører organisasjoner, kommersielle og militære aktører.

Naturkatastrofer kommer mer eller mindre overraskende. Selv om risikoutsatte områder for jordskjelv er kjent, er det svært vanskelig å innhente sikker informasjon om når og hvor sterkt et jordskjelv vil kunne bli. Tsunamier etter jordskjelv kan varsles, men ofte med svært kort varslingsstid for de mest utsatte områdene som ligger nærmest jordskjelvet. Vulkanutbrudd kan varsles og noen land har etter hvert utarbeidet svært gode varslingsystemer. Varslingsystemene er også blitt mye bedre for ekstremvær og flom og det internasjonale samfunn kan ikke lenger påstå at tørke kommer overraskende. Norge rammes ikke av naturkatastrofer som ødeleggende jordskjelv og vulkanutbrudd, men forskning om humanitær logistikk har også høy relevans for naturfenomener som ekstremvær og flom.

Forskning om nødhjelpslogistikk er ikke noe nytt, men tradisjonelt har fokus vært på de operative aspektene knyttet til effektiviteten når det gjelder transport av nødhjelp ute i katastroferammede områder. Ifølge prosjektleder Marianne Jahre setter HUMLOG-net fokus på andre og mer strategiske aspekt som etablering av beredskapslagre, rammeavtaler med leverandører, ansvarsfordeling og bedre kostnadseffektivitet gjennom samarbeid og koordinering.

Case-studien av Røde Kors i Asia dokumenterer at regionalisering av beredskapslagre har hatt positive virkninger. Disse lagrene ble etablert etter tsunamien etter jordskjelvet utenfor Aceh i Indonesia i 2004 og brukt i forbindelse med jordskjelvet i Pakistan i 2005 og i Indonesia i 2006. Kostnadene ved å etablere slike beredskapslagre var betydelige, men førte raskt til så store kostnadsreduksjoner at etableringskostnadene raskt ble tjent inn, samtidig som regionale lagre gjorde at tiden det tok å frakte utstyr ble redusert i betydelig grad.

Prosjektet fikk tilleggsmidler til å gjennomføre *PhD Workshops*.

5.5.3 EMP

EPM (*Emergency preparedness and management network*) har vært et av nettverksprosjektene i SAMRISK. EPM har vært koordinert av Universitetet i Agder, med Arne Olav Øyhus som prosjektleder, og med UGM (Universitas Gadjah Mada) i Indonesia, University of Ruhuna i Sri Lanka og Universitetet i Stavanger som samarbeidspartnere. EPM tar utgangspunkt i den samme problematikken som HUMLOG-net, men tilnærmingen minner mer om SORISK ved at også EPM understreker at både kriseberedskap og humanitær innsats etter naturkatastrofer i større grad må ta hensyn til lokale strukturer og kulturelle forhold.

Bærekraft har vært et sentral begrep for EPM. Humanitær innsats etter naturkatastrofer kan godt være effektiv, men humanitær innsats fra internasjonale aktører blir ofte problematisk dersom den akutte nødhjelpsinnsetningen ikke koordineres bedre med langsiktig utviklingsarbeid, og det utvikles lokal kompetanse som grunnlag for beredskap mot ny kriser og naturkatastrofer. Prosjektleder Øyhus understreker at den beste kompetansen kan være å finne der naturkatastrofene rammer hardt og ofte og trekker fram UGM i Indonesia som et godt eksempel. Samspillet i EPM mellom kompetansemiljøer i Norge og i den tredje verden har ført til etableringen av en ny studieretning innenfor kriseberedskap og krisehåndtering.

EPM nettverkets analyser har fokusert på erfaringene fra tsunamien i Asia i 2004 (særlig i Indonesia og Sri Lanka). Det eksisterte nasjonale krisehåndteringsplaner i disse landene, men undersøkelsene viste at de fungerte dårlig i praksis. Det er også kommet fram en rekke eksempler på at lokalsamfunn i land som Sri Lanka, Indonesia og Thailand var i stand til å tolke naturfenomener i forkant av tsunamien og unngikk å bli rammet ved å søke tilflukt i høyereliggende områder.

Også etter at en naturkatastrofe har rammet er det behov for å ta mer hensyn til lokale forhold og stole mer på lokale krefter. Prosjektleder Øyhus bruker erfaringene etter tsunamien i 2004 som grunnlag for en vurdering av at mange humanitære operasjoner domineres av barske menn, ofte med militær bakgrunn, som kommer til et kriseområde uten å kjenne den lokale kulturen og uten å vite at det finnes lokale strukturer og kunnskap som kan brukes. ”Disse ’cowboyene’ har gode hensikter og har virkelig tro på at de gjør en god jobb”, sier Øyhus. ”Men de tror også at de har lite å lære av lokalbefolkningen. Der tar de feil.”

Erfaringene fra de områdene som ble hardest rammet av tsunamien i 2004 var at lokale krefter i løpet av de første dagene gjorde en imponerende innsats med å frakte skadde til sykehus, frakte bort de døde og rydde opp etter de materielle ødeleggelsene. Da de nasjonale myndighetene og de internasjonale NGO-ene ankom ble ofte de lokale kreftene skjøvet til side. Det ble satt i verk mange tiltak på ad hoc basis som ikke fungerte på lang sikt da de internasjonale ekspertene forlot området etter noen få måneder.

Nettverket fikk tilleggsmidler til *Workshops, papers and disseminations* og til en populærvitenskapelig rapport om verdien av robuste lokalsamfunn.

5.5.4 Resultatindikatorer

Avlagte doktorgrader: Fire doktorgrader under arbeid, av doktorkandidatene er det tre kvinner og en mann

Vitenskapelig publisering: 104 artikler og bøker

Annen publisering/formidling: 130 rapporter, presentasjoner, medieoppslag

6 Samlet vurdering av framdrift, måloppnåelse og nytte

6.1 Innledning

SAMRISK-programmets hovedmålsetning har vært å bidra til økt kunnskap om trusler, risiko og sårbarhet i samfunnet, å forebygge uønskede hendelser og styrke samfunnets evne til å håndtere krisesituasjoner.⁷

Programmet tok spesielt sikte på å støtte prosjekt som tok opp strukturelle risiki innen en eller flere samfunnssektorer, robuste systemløsninger, og kommunikasjon om risiki og i krisesituasjoner. Man ville også prioritere prosjekt som tok opp krisehåndtering og organisasjonsmessig læring. Programmet tok sikte på å støtte forskning om nasjonale og internasjonale regelverk, og lovgivningen relevant for samfunnsrisiki og trusler sammen med prosjekt om etiske spørsmål i samspill mellom teknologisk utvikling og enkeltmenneskets personvern, samfunnet integritet og rettssikkerhet. Programmet var også bredt nok til å romme forskning om nødhjelpsinnsetning og koordinering av slik innsats av frivilling og lokale organisasjoner etter naturkatastrofer i andre land. I tillegg anså man økt kunnskap om klimaendringer, trusler mot folkehelsen og miljøspørsmål som interessante forskningsområder.

Programmets ambisjon var dessuten å holde seg oppdatert om den forskning og det forskningssamarbeid som drives internasjonalt, og om internasjonal finansiering av forskningsprosjekt innen området samfunnsikkerhet, for eksempel den tematiske delen av EUs 7. rammeprogram. SAMRISK hadde også ønske om i programperioden å vurdere hvordan norske forskningsmiljøer kunne stimuleres til å inngå samarbeid med forskere fra andre land og slik styrke norske miljøers mulighet for å delta i internasjonale prosjekter og internasjonalt samarbeid i programmets regi. Programmet var åpent for å stimulere forskningssamarbeid med land utenfor Europa, for eksempel fra konfliktområder.

Globalisering, deregulering, privatisering og teknologisk utvikling var noen av programmets stikkord.

Programmet tok sikte på å stimulere samarbeid mellom tekniske, naturvitenskapelige, samfunnsvitenskapelige og humanistiske forskningsmiljøer, og å utvikle metoder eller modeller som kunne anvendes på tvers av samfunnets sektorer. Programmet skulle dessuten bidra til å stimulere nettverksaktivitet mellom forskere og forskningsmiljøer, både nasjonalt og internasjonalt. Programmet ville også støtte kontakt og bygging av nettverk mellom miljø som ikke før hadde samarbeidet.

Programstyret skulle dessuten legge vekt på å utvikle og styrke samarbeid med andre relevante program innen Forskningsrådet. Programmet tok sikte på å konsentrere støtten til enkelte forskningsmiljø for å bygge opp solid kompetanse i et langsiktig perspektiv. Gjennom delfinansiering og støtte av mer kortsiktige eller brukerorienterte prosjekter innen offentlig forvaltning og næringsliv.

Programmets ambisjon var å dekke flere forskningsområder og stimulere til langsiktige prosjekter selv om man var bevisst at ressursene for finansiering var begrenset.

Programmets mål skulle oppnås gjennom de forskerprosjekter og nettverksprosjekter det ble bevilget midler til og de krav som ble stilt til prosjektene bl.a. om å ha med samarbeidspartnere og om vitenskapelig og populærvitenskapelig formidling av forskningen. Videre skulle de oppnås gjennom at programmet organiserte en årlig møteplass for forskere og forvaltning. Det skulle også være utadrettet informasjon fra programmet overfor forskere, forvaltning og allmennhet.

⁷ Samfunnsikkerhet og risiko (SAMRISK). Programplan 2006.
<http://www.forskningsradet.no/samrisk>

6.2 Forutsetninger for støtte fra programmet

For å få tildelt midler fra SAMRISK, skulle søkeren angi problemstillinger av tverrvitenskapelig, flerfaglig eller sektorovergrepene karakter innen forskningen om samfunnssikkerhet.

Grunnforskning skulle prioriteres, selv om sontringen mellom grunnforskning og anvendt forskning ikke alltid lar seg trekke for eksempel innen rettsvitenskap. Vitenskapelig kvalitet var det viktigste kriteriet for prioritering av prosjektene. Doktorgrads- og post.dok-satsinger var også sentrale stikkord.

I perioden 2006-11 ble tjue forskningsprosjekt og nettverk tildelt midler. Prosjektene var konsentrert i Osloområdet, Trondheim, Stavanger og Agder.

6.3 Ferdigstilling av prosjektene

Ved avslutningen av programmet har prosjektene levert sluttrapport. Det er to prosjekter som ikke er avsluttet har levert tilfredsstillende framdriftsrapporter. Alle nettverksprosjektene og fire av tilleggsprosjektene har levert sluttrapport, mens tre tilleggsprosjekt vil gi sluttrapport i oktober 2011. De prosjekt som har levert sluttrapporter, visere så godt som ingen avvik fra de spesifiserte planene.

Nesten alle prosjektene spenner over flere typer forskningsfelt – fra store og tverrvitenskapelige prosjekt til prosjekt som tar opp utvikling eller videreutvikling av spesifikke metoder. Alle prosjektene viser generelt godt eller svært godt samsvar mellom prosjektenes målsetning og resultat.

I enkelte tilfelle er ikke alle prosjektets mål kunnet realiseres målt i dybde og bredde. Dette kan nok forklares ved at prosjektenes ambisjoner har vært større hva som kunne realiseres ved de tildelte ressurser og den tid som stod til rådighet.

6.4 Vurdering av programporteføljens sammensetting sammenlignet med programmets formål.

Programplanen for SAMRISK er svært klar når det gjelder de områdene innen forskningen om samfunnssikkerhet som programmet skulle prioritere.⁸ Med planen som utgangspunkt, er prosjektene nedenfor inndelt i ti kategorier. Disse kategoriene relaterer seg til programplanen og de forskningsområdene som man tok sikte på å støtte. Kategoriene avspeiler prosjektenes relevans i forhold til programmets målsetninger. Naturligvis kunne inndelingen ha fulgt andre prinsipper.

	Kategori	Antall prosjekt
1	Strukturelle risiki innen en eller flere samfunnssektorer	10
2	Klimaendringer, miljøspørsmål eller trusler mot folkehelsen	2
3	Risikohåndtering og risikovurdering	10
4	Risiki og krisekommunikasjon	10
5	Krisehåndtering og organisatorisk læring	5
6	Effekter av regulering, privatisering og teknologiutvikling	4
7	Etiske spørsmål i samspillet mellom teknologisk utvikling og individers eller samfunnsgruppers integritet og rettssikkerhet	4
8	Nasjonale og internasjonale regelverk og lovgivning i forhold til samfunnsrisiki og trusler	3
9	Nødhjelpsinnsetts og koordinering av innsats ved naturkatastrofer i andre land og fra forskningssamarbeid med land utenfor Europa, for	6

⁸ Samfunnssikkerhet og risiko (SAMRISK). Avsnitt 5, Programplan 2006.

Samtlige prosjekter finnes i en eller flere av kategoriene ovenfor, som indikerer at prosjektporteføljen dekker programmets målsetninger. Prosjektene fordeler seg jevnt mellom kategoriene, med en viss overvekt av prosjekt innen området *Risikohåndtering og risikovurdering* og *Risiko og krisekommunikasjon*.

6.5 Vurdering av programporteføljens relevans og kvalitet sammenlignet med programmet målsetning

SAMRISKs ambisjon var også å støtte prosjekter som gikk på tvers av forskningsområder, fagmiljø eller samfunnssektorer. Programmet tok sikte på å støtte samvirke og informasjonsutveksling mellom forskere og brukere, og til å stimulere norske forskningsmiljø til å samvirke med hverandre og internasjonale forskningsmiljø. Man ønsket også at det skulle tas hensyn til den tematiske delen av EUs 7. rammeprogram. Prosjektene er nedenfor inndelt i seks kategorier med utgangspunkt i programmets ambisjoner, slik det er nevnt ovenfor.

	Kategori	Antall prosjekt
1	Prosjekt med tverrvitenskapelig eller tverrfaglig målsetning	12
2	Prosjekt med sektorovergrepene målsetning	9
3	Prosjekt rettet mot nasjonal eller internasjonal utvikling av nettverk	7
4	Prosjekt som omfatter nasjonalt eller internasjonal forskningssamarbeid (omfatter også den tematiske delen av EUs 7. rammeprogram)	12
5	Prosjekt som retter seg mot samvirke mellom forskere og brukermiljø	12
6	Prosjekt som retter seg mot samarbeid med andre prosjekt støttet av Norges forskningsråd	2

Også i denne oversikten finner man samtlige av de omtrent tjue forsknings- eller nettverksprosjekt i mer enn én kategori.

Prosjektene skulle i forbindelse med sluttrapportering vurdere resultat i forhold til flere typer kvalitetskriterier, bl. a. publisering av resultater i internasjonalt velrenommerte vitenskapelige tidsskrift og deltakelse på vitenskapelige konferanser. Også publisering av resultatene i populærvitenskapelig form og orientering om resultat i dialog med brukerne ble ansett som relevant.

Prosjektene har holdt en gjennomgående en høy vitenskapelig kvalitet målt i internasjonal publisering og deltakelse i internasjonale konferanser. Like fullt er det betydelig forskjeller mellom prosjektene mht vitenskapelig publisering. Tverrvitenskapelige, tverrfaglighet og sektorovergrepene tiltak har stort sett preget prosjektene. Det fremgår at prosjektvirksomheten er gjennomført i nær kontakt mellom forskere og brukere, bl.a. gjennom seminar og arbeidsmøter.

	Publiseringsform	Antall prosjekt
1	Tidsskrift med fagfelleevaluering e lign	89
2	Annen vitenskapelig publikasjon	15
3	Presentasjon på internasjonale konferanser	67
4	Seminar eller arbeidsmøter med brukere	39
5	Populærvitenskapelig publikasjoner	11
6	Omtale i media	13

6.6 Programmets mål i forhold til resultatene

Hva er oppnådd?

For det første har vi fått bedre innsikt i hvordan risiko oppfattes, og hvor stor risikoen faktisk er. Dette kan eksemplifiseres ved prosjektet SORISK ledet av professor J. Peter Burgess (Institutt for fredsforskning, Oslo – PRIO) som handler om argument som er sentrale i den politiske debatten, og de beslutninger som fattes på dette grunnlag. Det kan gjennomføres tiltak som beroliger enkeltpersoner og samfunnet – men som ikke fører til noen reell reduksjon av risiko. Likevel kan reduksjonen av *opplevd* risiko være positiv. Et eksempel – ikke spesielt trukket frem av SORISK – kan være videoovervåking i kupeen til offentlige transportmidler som tog, buss eller trikk. Dette skaper en følelse av trygghet, men det er vanskelig å finne grunnlag for at slik overvåking faktisk øker sikkerheten. Imidlertid har passasjerer en oppfatning av risiko som er overdrevet i forhold til den risiko som foreligger, og innføringen av overvåking reduserer opplevelsen av risiko ned til et nivå som er mer i samsvar med det reelle.

Men til tross for at man får bedre innsikt, finnes det fremdeles *svarte svaner*.⁹ Man må gå ut fra at man vil bli overrasket, med de negative, av og til forferdelig følger dette kan ha. Dette understrekes bl.a. i prosjektet som tar opp risikobegrepet til diskusjon (ved professor Terje Aven ved Universitetet i Stavanger).

Programmet har også inneholdt prosjekt som har dissekert granskningsinstituttet. Prosjektet ACCILEARN (Universitetet i Stavanger – IRIS - ved professor Ove Njå) har analysert hvordan granskingen ikke resulterer i en tilfredsstillende tilbakeføring av erfaringer. I prosjektet CISS (Studio Apertua, NTNU ved professor Per Morten Schiefloe) har sett på konkurranseutsetting av oppgaver for offentlige organisasjoner med ansvar for kritisk infrastruktur. Man har ikke funnet at dette i seg selv reduserer samfunnsrisiko. Men prosjektet har funnet at det er en utfordring å ta vare på erfaring, og tilbakeføre erfaring fra de virksomheter som har fått oppdrag for drift eller vedlikehold av kritisk infrastruktur slik at denne erfaringen kan utnyttes i videre arbeid. Så har vi et prosjekt som omhandler personvern og andre rettslige aspekt – jus i form av lover, forskrifter og annet regelverk skal jo være med på å tøylen den usikkerhet som kan finnes i samfunnet (Ragnhild Hennum og Heidi Lomell ved Universitetet i Oslo). Programmet har også finansiert en rapport om forskningen ved Politihøgskolen om forebygging av terrorisme og annen kriminalitet (professor Tore Bjørge).

Dette er bare eksempler. Det er mye mer man kunne trekke frem.

Viktige strukturelle resultat

Et stort antall personer har gjennom programmets prosjekt vunnet metodisk innsikt og konkret erfaring. Dette er et grunnlag for og en ressurs i det videre arbeidet med samfunnsviktige problemer.

Det er dannet nettverk mellom institusjoner og organisasjoner i Norge. Programmet hadde som ett av sine sentrale kriterier for å tildele støtte at prosjektet forutsatte institusjonelt samarbeid. Felles ansvar for realisering av prosjekt har skapt nærhet mellom ulike organisasjoner. Denne nærheten vil neppe bli vedlikeholdt med mindre nye prosjekt som fordrer samarbeid, blir initiert.

Det er også dannet nettverk mellom norske og utenlandske institusjoner; nordiske, andre europeiske og også universitet i Asia. De problemstillinger programmet reiser, er ikke begrenset til ett land, men er tjent med samarbeid. Dette gjelder spesielt de nordiske land hvor både naturgitte forhold, verdimeslige og samfunnsmessige fellestrekk gjør det mulig å få betydelige synergieffekter av felles forskning. Programmets konferanse i 2008 om en nordisk modell for

⁹ Uttrykket er hentet fra Juvenal (Decimus Iunius Iuvenalis), en romersk poet som arbeidet i det første og andre århundre e Kr. Han omtalte en sjelden fugl, lik en svart svane. Da uttrykket ble formulert, antok man at det ikke fantes svarte svaner. Men da man kom til Australia, oppdaget man *cygnus atratus*. Uttrykket er dermed blitt et bilde på en forutsetning som brister i øyeblikk et eksempel kan konstateres. Hendelsene i Norge 22.7.2011 er nok ikke et eksempel på en «svart svane».

samfunnssikkerhet satte det nordiske samarbeidet på dette området på dagsorden. Konferansen ble støttet av Nordisk Ministerråd som har fulgt opp samarbeidet med møte mellom de nordiske beredskapsministrene og en utredning, her omtalt i kap.7, om forskningssamarbeid.

Endelig er det dannet samarbeid mellom ulike disipliner. Det er et problem at disipliner ofte lukkes inne i et rom definert av disiplinen selv. Heldigvis er det i programmet et betydelig innsalg av reelt interdisiplinær forskning – og dette var også et av de sentrale kriteriene for å tildelt støtte fra programmet. Sikkerhetsforskning er i sin natur interdisiplinær, og muligens er det i seg selv grunnlaget for en egen disiplin.

Seks av åtte forskerprosjekter og tre av fem nettverk har i tillegg til bredt forskersamarbeid også etablert samarbeid med offentlige instanser for å prøve forskningen på praktiske gjøremål og hendelser.

6.7 SAMRISKs samfunnsnytte

SAMRISKs prosjektportefølje inneholder prosjekter både innen teknisk-naturvitenskapelige, samfunnsvitenskapelige og humanistiske områder, og kombinasjoner av disse. Prosjektene har generert ny kunnskap, ny teknologi, nye verktøy og metoder. Ikke minst er det oppstått viktige synergieffekter.

De fleste prosjektene bygger på samarbeid mellom norske og internasjonale forskningsmiljø, og på kontakter mellom forskningsmiljø som tidligere ikke har samarbeidet. SAMRISK har stimulert til at nye strukturer har vokst frem mellom institusjoner og disipliner, både nasjonalt og internasjonalt. At prosjektene har presentert seg populærvitenskapelig, og at resultat formidles i dialog med brukere, har tilført ikke bare brukermiljøene, men også allmennheten ny og verdifull kunnskap.

SAMRISKs årskonferanser har bidratt til å knytte sammen forskere og forskere med forvaltningen, og programmets brosjyrer har bidratt til at kontakter har kunnet følges opp. Det er en kjent sak at forvaltningen ofte finner det lettere å engasjere forskere til utrednings- og samarbeidsoppdrag, enn å lese tunge rapporter. Men slike engasjementer avhenger av at det er bygd opp både kompetanse og kapasitet i forskningsmiljøene til å kunne påta seg slike oppgaver. Programmets brosjyrer har bidratt til å informere om hvor og hvilken kunnskap som finnes. Til oppsummering bør det fremheves at prosjektene er gjennomført med svært gode resultat. Resultatene er samfunnsnyttige, og ligger i mange tilfelle på et så høyt vitenskapelig nivå at man bør bruke uttrykket “eksellent” for å karakterisere dem.

Forskning om terrorisme har ikke utgjort noen stor del av SAMRISK, men SAMRISK har finansiert en rapport om forebygging av terrorisme. De tragiske terrorhandlingene sommeren 2011 illustrerer behovet for bedre å forstå de forhold som kan true samfunnssikkerheten fra voldelig ekstremisme. Flere av prosjektene gir mer generelle resultat som er direkte relevante i et slikt perspektiv. Prosjektene er ikke bare av akademisk interesse, men vil kunne gi ansvarlige myndigheter og andre institusjoner et bedre grunnlag for analyse, forebygging, handling og erfaringsinnsamling.

6.8 Sektorovergripende perspektiv – avgjørende for samfunnssikkerhet

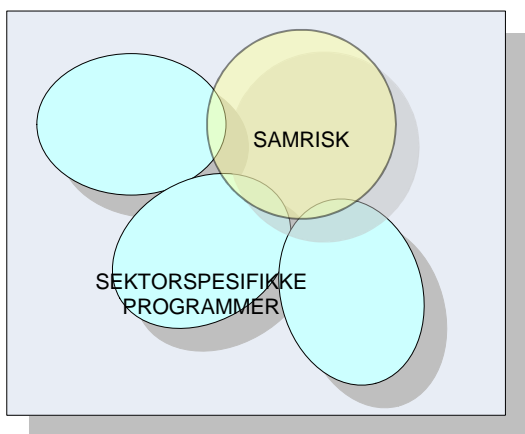
Programmet har, slik det er omtalt over, oppfylt mange av sine mål mht tematikk, bredde, organisasjon, kvalitet og relevans. Like fullt har de begrensede midler som har stått til rådighet hindret at en har kunnet nå lengre i både dybde, bredde og relevans. Enkelte viktige saksområder som er nevnt i programplanen er bare litt eller ikke berørt av prosjektene.

Tar en utgangspunkt i figuren i programplanen og gjengitt her på side 12, kan en si at alle boksene i figuren er berørt. Men både for analyse, forebygging, beredskap, krisehåndtering og læring er det behov for mer omfattende og inngående behandling. Det sektorovergripende perspektivet ville vært bedre utprøvd gjennom forskning på flere sektorer og temaområder. Det gjelder både kritisk infrastruktur og bl.a. spørsmål om pandemier, som var omtalt i

programplanen, men som ikke er dekket. Heller ikke er mediens rolle belyst. Usikkerhet knyttet til sårbarhet i Nordområdene er ikke direkte tatt opp. De juridiske, etiske og de mer verdimesige og filosofiske problemstillinger og dilemmaer som reiser seg bl.a. om forholdet mellom sikkerhet og frihet og hvordan dette oppfattes er heller ikke tilstrekkelig behandlet.

Programmet har lagt vekt på formidling og kommunikasjon, både gjennom prosjektene og fra programmet som sådan. Like fullt kan en ikke sies å ha nådd langt nok i samarbeidet med relevante departementer og andre offentlige instanser som fylkene og deres beredskapsansvarlige.

Når det gjelder forholdet til andre forskningsprogrammer, er en fortsatt langt unna den illustrasjon som programplanen tegnet opp som ideell for forskning om samfunnsikkerhet:

7 Muligheter for nordisk samarbeid

Mye å tjene på et nordisk forsknings-samarbeid om samfunnsikkerhet

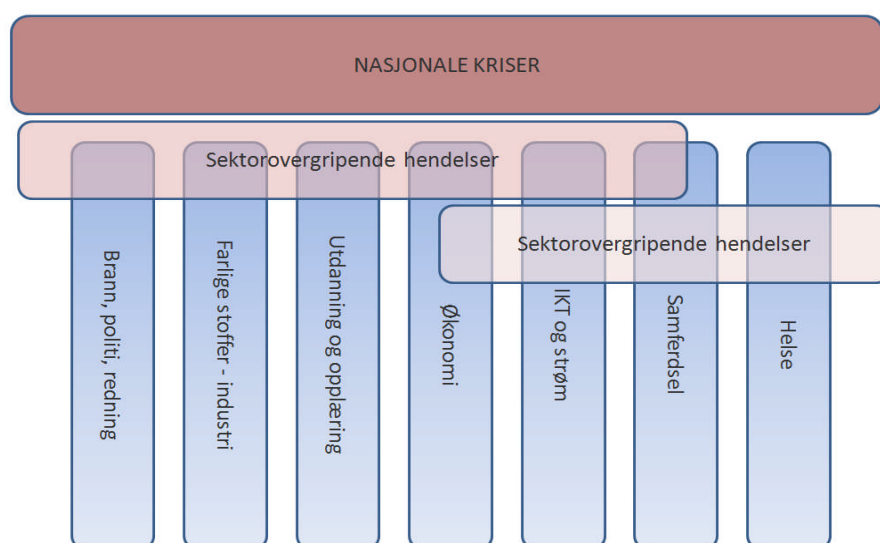
Nordisk samarbeid om forskning og innovasjon har lange tradisjoner og bygger på gjensidig tillit. Samarbeidet foregår gjennom en rekke institusjoner og organisasjoner, både på formalisert og ikke-formalisert nivå. Forskning i varierende grad har vært et prioritert område for alle de nordiske landene. Særlig har Sverige og Finland satt av betydelige midler til samfunnsikkerhet.

Samfunnsikkerhet som tverrfaglig forskningsfelt er imidlertid fortsatt under etablering, også på nordisk nivå. De nordiske landene er små, men potensialet i å samarbeide er stort. Mange av de utfordringene man står overfor i dag, kjenner ingen landegrenser. Den økte internasjonaliseringen medfører at små land har behov for økt regionalt samarbeid. Nordisk samarbeid er ikke et mål i seg selv, men et middel for å møte den økende internasjonaliseringen av forskningen, og for å styrke de nordiske landene i europeisk og internasjonal sammenheng.

I tillegg til den geografiske samhörigheten, har de nordiske landene mange fellestrekk i språk og kultur. Felles forskning og kunnskap vil gjøre de nordiske landene bedre rustet til å kunne identifisere sårbarhet og forebygge katastrofer. Og ikke minst vil en felles kunnskapsplattform gjøre det enklere å yte hverandre assistanse. I Norden er samfunnsikkerhet en integrert del av enhver virksomhet og sektor. Samfunnsstrukturene er nokså like, og generelt er vi mindre utsatt for terror enn USA og flere av de andre landene i Europa. Samtidig medfører klima og klimaendringer at vi har andre typer utfordringer. Vi har også kunnskapsrike befolkninger som stiller store krav til åpenhet, informasjon og muligheten til selv å påvirke egen situasjon under kriser.

I april 2009 vedtok de nordiske ministrene med ansvar for samfunnsikkerhet og beredskap i de respektive landene, å styrke samarbeidet. Som et resultat av den såkalte Haga-erklæringen ble det nedsatt seks arbeidsgrupper på ulike områder. Norge påtok seg ansvaret for forskning og utvikling. Mandatet var å gi et helhetsbilde av relevant forskning i de ulike landene og foreslå nye samarbeidsmodeller.

Arbeidsgruppen startet med å avgrense hva slags forskning som skulle kartlegges, og har konsentrert seg om forskning knyttet til større hendelser som utløser behov på tvers av flere sektorer. Hendelsene må være av en så alvorlig karakter at de setter samfunnet og kritiske samfunnsfunksjoner på prøve.

Krisekommunikasjon, situasjonsbilder, risiko- og sårbarhetsanalyser, samhandling og kriseledelse har derfor vært sentrale tema.

Arbeidsgruppen har foreslått ti tiltak for å sikre økt samhandling:

1. Regelmessige nordiske forskningskonferanser innen fagområdet samfunnssikkerhet.
2. Legge til rette for bygging av forskernettverk, gjennom finansiering innen enkelte prioriterte temaområder og tematiske arbeidsmøter.
3. Tilby gjesteopphold i annet nordisk land ved forskerutdanning innen samfunnssikkerhet.
4. Felles utlysninger innen prioriterte temaområder, der forskergrupper fra alle land kan konkurrere om forskningsmidler. Felles finansiering av ett eller flere nordiske “Centres of Excellence” innen området samfunnssikkerhet.
5. Etablere en felles nordisk plattform, og øke forutsetningene for felles søknader om finansiering gjennom EUs 7. rammeprogram (og et fremtidig 8. rammeprogram).
6. Etablere et nordisk elektronisk tidsskrift for samfunnssikkerhet.
7. Etablere et myndighetsnettverk for dem som har ansvar for å innrette og bestille forskning innen samfunnssikkerhet. Dette vil igjen kunne danne en plattform for felles prioriteringer og utlysninger, og en øket mottaker- og brukerkompetanse innen området.
8. Styrke samvirke mellom teknikkbaserte og samfunns- og individbaserte aspekt ved nye sikkerhetsløsninger. Trippel-helix-tilnærmingen (myndighet-industri-akademia) er veletablert i Norden, og her kan Norden bidra med en tilnærming som fremmer helheten – teknikk-menneske-organisasjon – innen en etisk forsvarlig sikkerhetsramme.
9. Samfunnssikkerhet opprettes som et tematisk forskningsprogram som administreres av NordForsk. Et mindre ambisiøst forslag er at de nordiske generaldirektørene etablerer et felles nordisk forskningsprogram som finansieres og administreres av de nordiske sikkerhets- og beredskapsmyndighetene.
10. Arbeidsgruppen anbefaler at den fortsetter sin aktivitet som et nettverk inntil anbefalingene, som her er beskrevet, er behandlet av Haga-ministrene.

Forslagene i rapporten skal behandles av de nordiske beredskapsministrene som vedtok Haga-deklarasjonene, når de møtes igjen mot slutten av 2011.

8 Videre kunnskapsbehov og utfordringer framover

Hendelsene 22. juli sammen med ekstremvær og andre alvorlige hendelser som i år har utsatt samfunnet for alvorlige påkjenninger, har understreket at det er sterkt behov for et bedre kunnskapsgrunnlag på de felter og med de perspektiver som forskningsprogrammet Samfunnssikkerhet og risiko (SAMRISK) har lagt til grunn i 2006-2011. Samtidig har hendelsene brakt spørsmål om samfunnssikkerhet i fokus, og satt søkelys på nye problemstillinger og spørsmål.

Programstyret vil trekke fram noen av de områder der det åpenbart er behov for mer kunnskap og økt kompetansebygging i forskningsmiljøene.

I løpet av programperioden, er det – som omtalt ovenfor – utarbeidet tre oversikter over forskning om samfunnssikkerhet i Norge – en for det teknologiske og informasjonsteknologiske området, en for det samfunnsvitenskapelige området og en siste om det rettsvitenskapelige området. Disse rapportene gir ikke bare en oversikt over forskningsaktiviteter og institusjoner, de søker også å identifisere områder hvor det *ikke* forskes, men hvor forskere selv mener at det er behov for ny eller bedre innsikt.

8.1 Mer forskning om risiko, kritisk infrastruktur, læring og risikovurderinger

SAMRISKs prosjekter la hovedvekt på analyse, forebygging, beredskap, krisehåndtering og læring, uansett hvem eller hva som hadde forårsaket katastrofen. Det ble særlig lagt vekt på forståelse av sikkerhet og usikkerhet og gjennom analyse av risikobegrepet og risikofaktorer. Forebygging ble studert ved gjennomgang av systemer og organisering av sikkerhet ved kritisk infrastruktur og dessuten ved nye farer som skyldes ekstremvær og andre klimaendringer. Framgangsmåten for læring etter større ulykker ble vurdert.

Programstyret vil spesielt framheve behov for mer forskning om

- Risikofaktorer, holdninger og handlinger, forholdet mellom risiki og ulike verdier
- Organisering av og beslutningssystem for beredskap og krisehåndtering, med spesiell vekt på organisering av beredskapsarbeidet på tvers av sektorer og nivå, og organisering over geografiske og nasjonale grenser
- Risiki og beredskap som følge av ekstremvær og klimaendringer (dersom dette ikke ivaretas tilstrekkelig av forskningsprogrammet NORKLIMA eller annen klimaforskning)
- Sårbarhet og beredskap knyttet til kritisk infrastruktur som anlegg for transport på vei, bane, fly, vann- og avløpssystem, elforsyning, telekommunikasjon, betalingssystemer mm
- Beredskap for ulykker til sjøs
- Systemer for gransking og læring av håndtering av katastrofer
- Risiki knyttet til manglende robusthet i bygninger, bygningsdeler og offentlige rom

8.2 Voldelig ekstremisme og terrorhandlinger

SAMRISKs programplan åpner for å ta opp terrorhandlinger som et eget tema under det generelle temaet “Sikkerhet og samfunn”. Organiseringen av arbeidet for å forebygge eller svare på terrorhandlinger, bl.a. rollefordelingen mellom politi, forsvar og DSB tas opp i programplanen. Dessuten spørsmål om overvåking, grensekontroll, personvern og sosiale sikkerhetsnett. Det ble finansiert en rapport om forebygging av terrorisme.

I de senere år er det i forskning, lagt liten vekt på utviklingen av de tradisjonelle høyreekstreme holdninger, og etter den kalde krigens avslutning har det også vært lite forskning av venstreekstreme holdninger. Interessen når det gjelder ekstreme holdninger og handlinger har vært konsentrert om islamisme.

Hendelsene 22. juli har tydeliggjort behovet for bedre innsikt i terrorismens debutfase og hvordan den kan føre til realisering. Man må også få bedre innsikt i hvordan man skal organisere arbeidet med å lære av både terroraksjonen og krisehåndteringen, og tilbakeføre slik lærdom til de ansvarlige organisasjoner.

Programstyret finner at det er behov for å framskaffe ny kunnskap om hvordan ekstreme holdninger utvikles, hva som kan føre over i voldelige handlinger og hvordan dette kan forebygges og bekjempes. Erfaringer fra ulike land vil være verdifullt. I særlig grad bør det settes fokus på

- Framvekst og utvikling av fiendebilder og ekstreme holdninger
- Hvilke forhold kan føre fra ekstreme holdninger til handlinger
- Betydningen av oppvekst, vennskap, naboskap, skole og arbeidsliv
- Politiets rolle i forebygging og bekjempelse av voldelig ekstremisme
- Sosiale mediers og internettets rolle
- Tilgang på våpen, eksplosiver og farlig materialer og stoffer
- Hvilken rolle spiller religion og trossamfunn

8.3 Informasjon og kommunikasjon, massemedier og sosiale medier

Programplanen for SAMRISK åpner for forskning om risikokommunikasjon, og omtalte behov for forskning om medienes rolle i krisesituasjoner. Programmet berørte, men hadde ikke anledning til å gå særlig inn på massemedienes rolle, og heller ikke på internett og framveksten av sosiale medier og den betydning disse vil kunne ha i ulike former for krisesituasjoner. Hendelser både i inn- og utland de senere år har demonstrert de sosiale mediens potensial.

Informasjons- og kommunikasjonssystemer (IKT-systemer) er av helt sentral betydning for kritisk infrastruktur, for beredskap og krisehåndtering. Forskningsrådet gjennomførte fra 2003-2008 forskningsprogrammet «IKT sikkerhet og sårbarhet» (IKT SoS). Dette programmet la hovedvekten på systemenes sårbarhet, et tema som videreføres gjennom det store programmet Kjernekompetanse og verdiskaping i IKT (VERDIKT). Disse programmene har ikke studert hvordan systemene fungerer i forhold til hverandre, og hvordan de kan misbrukes. SAMRISK og VERDIKT organiserte sammen et arbeidsseminar om sikkerhet og sårbarhet, bl.a. som bidrag til samarbeid mellom teknologer og samfunnsforskere. For VERDIKT bør det også vurderes å fokusere på sosiale sider ved sosiale medier.

Programstyret vil særlig framheve behov for ny viten om følgende tema

- Massemediers, internett og sosiale mediers rolle med hensyn til å mobilisere, begrense eller forsterke virkningen av kriser og katastrofer
- Teknisk, organisatorisk og praktisk interoperabilitet av de informasjonssystemer som brukes av beredskapsoperatører
- Sikring av IKT-systemene mot økonomisk kriminalitet og organisert kriminalitet
- Betydningen av nasjonale lovgivning
- Netthandel – begrenning av handel med farlige stoffer og materialer
- Samfunnsmessige virkninger av teknologiske brudd

8.4 Forholdet mellom sikkerhet og samfunnsverdier som åpenhet, tillit og demokrati

SAMRISKs programplan tar opp forholdet mellom samfunnsikkerhet og svikt i det sosiale sikkerhetsnettet og samfunnsrespons ved slik svikt.

Etter 22. juli er det lagt særlig vekt på samfunnsmessige og mellommenneskelige verdier som åpenhet, kjærlighet, omsorg, inkludering, raushet og toleranse, men også på mangfold, uenighet, diskusjon og demokrati som verdier som motvirker og beskytter mot voldelig ekstremisme i

holdning og handling. Ved dette viste det norske samfunnet en robusthet som vakte interesse og beundring i mange land.

Programstyret finner at forholdet mellom sikkerhet og samfunnsverdier som åpenhet, tillit og demokrati bør studeres nærmere gjennom forskning. Her kan det anlegges historiske perspektiver eller det kan legges vekt på internasjonalt sammenliknende studier. En bør særlig gå inn på

- Hva er et åpent samfunn og hvor åpne er de nordiske samfunn
- Hva er sikkerhet og hvilke verdier er knyttet til sikkerhet og usikkerhet
- Hva er forholdet mellom sikkerhet, åpenhet, tillit og demokrati
- Utvikling av tillit og mistillit til myndigheter – og myndighetene rolle, holdninger og utøvelse av makt og myndighet
- Betydningen av folkelig deltakelse i beslutninger; spørsmål om mindretallsrettigheter
- Holdninger og holdningsdannelse i et flerkulturelt samfunn
- Forholdet mellom identitet, nasjonalfølelse og ekskluderende nasjonalisme

8.5 Kontrollorganer og myndighetsutøvelse

Ethvert fungerende samfunn har myndighetsorganer med kontroll- eller tilsynsfunksjoner som gjelder samfunnets sikkerhet. Disse organene er ofte preget av lite innsyn for offentligheten. Når det gjelder de norske organene som politiet, Politiets sikkerhetstjeneste (PST) og Nasjonal sikkerhetsmyndighet (NSM) er det i den senere tid vært noe mer åpenhet, samtidig som Stortinget kontrollutvalg for etterretnings-, overvåkings- og sikkerhetstjenestene (EOS-utvalget) er blitt mer aktivt.

Programstyret mener at det er behov å få fram vurderinger av hvordan disse ordningene fungerer. Man kan utvilsomt finne en løsning på hvordan forskning kan få tilgang til disse organisasjonene uten at det svekker den konfidensialitet som arbeidet etter sin natur krever. Slik forskning vil kunne være av betydning for de aktuelle organene, men kunnskap om at det drives uavhengig forskning, og de generelle resultat av slik forskning, vil i seg selv være med på å styrke tilliten og åpenheten om tjenestene.

Programstyret vil særlig framheve spørsmål om

- Metoder for å analysere trusselbildet; hvordan unngå systematiske feilvurderinger
- Metoder for å analysere innsamlet overvåkingsmateriale
- Samarbeidsrelasjonene mellom myndighetsorganene på ulike nivå; mellom sentrale departementer mellom Politiets sikkerhetstjeneste, Nasjonal sikkerhetsmyndighet, Direktoratet for samfunnssikkerhet og beredskap og øvrige myndigheter på sentralt, regionalt og lokalt nivå;
- Politi- og sikkerhetssamarbeid i EU og Schengen
- Kulturelle og organisasjonsmessige sider ved politi- og beredskapssetater, herunder opplæring og etterutdanning av politi og annet personal med ansvar for krisehåndtering
- Forholdet mellom former for sikkerhetskontroll og maktutøvelse og holdninger i befolkningen og blant utsatte deler av befolkningen

Programstyret vil også peke på at kunnskapsoversikten viste at det er for liten rettsvitenskapelig oppmerksomhet rettet mot sikkerhetsområdet. Man trenger både analyser av gjeldende lover og forskrifter som har som formål å styrke sikkerhet på ulike områder, inklusive lovgivningen som etablerer organer med ansvar for samfunnssikkerhet. Men man trenger også forskning om ulike rettslige strategier for utforming av slike regelverk, eksempelvis internkontroll vurdert i forhold til tilsynsordninger.

8.6 Nødhjelp og krisehåndtering

SAMRISK har finansiert et forskerprosjekt og et nettverk, begge med tilleggsmidler, om hhv internasjonal nødhjelpslogistikk og organisering og om bistand til robuste lokalsamfunn. For begge temaer kan det være behov for mer forskning. Nyheter melder om konflikt og dårlig samhandling mellom lokalt arbeid og internasjonale organisasjoner, uproduktiv konkurranse mellom organisasjonene, og i konfliktområder også problemer i forholdet mellom militær og humanitær aktivitet.

Forskningsrådet har i 2011, med midler fra Utenriksdepartementet, lansert en satsing under NORGLOBAL-paraplyen (Norge – Global partner) om humanitær politikk med sikte på forebygging, beredskap og håndtering av humanitære katastrofer, både naturkatastrofer og væpnet vold (HUMPOL – Research on Humanitarian Policy).

Programstyret er i tvil om det etter dette vil være behov for ytterligere satsing på dette temaområdet innen samfunnssikkerhet.

8.7 Matsikkerhet, vannsikkerhet og pandemier

Forebygging av pandemier og krisehåndtering var blant temaene som programplanen for SAMRISK åpnet for, men der gode søknader ikke nådde opp. Siden SAMRISK utlyste midler i 2007 har en høstet en del erfaringer med å håndtere en varslet pandemi.

Et mindre prosjekt om IKT-teknologi for bedre matsikkerhet ble finansiert av SAMRISK. Andre forskningsprogrammer har tatt opp matsikkerhet og sikkerhet i matkjeden. Også sikkerhet i drikkevannsforsyningen er høyt prioritert i Norge. Det kan likevel være behov for en forskningsmessig gjennomgang av rutiner på disse områdene.

Programstyret mener at det bør vurderes om det fortsatt er behov for forskning på disse områdene når det gjelder risiko, beredskap, informasjon og krisehåndtering.

8.8 Sikkerhet og sårbarhet i Nordområdene

Programplanen for SAMRISK viser til Nordområdestrategien som mulig finansieringskilde for SAMRISK, pga de sikkerhetsmessige utsatte og sårbare områdene i nord. Det lyktes imidlertid ikke å oppnå økonomisk støtte til programmet på denne måten.

Forskningsrådet har nå vedtatt en ny strategi for nordområdeforskning. I denne legges det vekt på behovet for å kjenne sentrale aktørers nordområdepolitikk, herunder strategier og interesser, og hvordan de forholder seg til internasjonale avtaler, konvensjoner og traktater. En ønsker videre å utvikle grunnlag for nasjonale og internasjonale regler for sikkerheten innenfor skipsfart og petroleumsvirksomhet. Det framholdes at dette må inkludere studier av de ulike staters og organers kompetanse til å regulere og overvåke skipsfart og fiskerier i nordområdene. Stikkord som vern og sikring av biologisk mangfold, vernesoner, skipsleder og skipssikkerhet står her sentralt. Videre påpekes det at juridiske spørsmål knyttet til rettigheter til land- og beiteområder, fiskerirettigheter og utvikling av lokalsamfunn i Arktis og urfolks kår er aktuelle i denne sammenheng.

Programstyret vil understreke betydningen av forskning på de områder som er nevnt i strategien for nordområdeforskning og vil særlig framheve behov for forskning om

- Ulike staters nordområdepolitikk, herunder strategier og interesser, og hvordan de forholder seg til internasjonale avtaler og traktater.
- Hvordan utvikle grunnlag for internasjonale og nasjonale regler for sikkerheten innenfor skipsfart og petroleumsvirksomhet, både med hensyn til uhell og sabotasje, herunder ansvar for beredskap og for håndhevelse av reglene.
- Hvordan sikre befolkning, bosetting og næringsgrunnlag mot større ulykker og skader av petroleumsvirksomhet og atomanlegg.

- Forholdet mellom overvåking av klima, miljø, trafikk mv og i nordområdene og personvern.

8.9 Behov for kompetanse og kapasitet ved norske forskningsinstitusjoner

I tråd med programplanen har SAMRISK lagt stor vekt på internasjonalt samarbeid i forskningen om samfunnssikkerhet. Norske forskningsmiljøer deltar nå aktivt i EUs Security Programme og er med i mer enn hvert femte prosjekt som finansieres gjennom dette programmet. I en rekke av disse prosjektene er det også med forskere fra andre nordiske land.

Programstyret vil understreke SAMRISKS betydning for at en har oppnådd denne relative suksessen på den internasjonale arena. Det vil være vanskelig å få med flere forskningsmiljøer i EUs forskningsprogrammer uten at det også er en norsk arena for forskningssamarbeid. Som på andre samfunnsområder vil det også være behov for forskningsbasert ekspertise om norske forhold. Ikke minst 22. juli-angrepet viste at forskningen og norske forskere kunne spille en viktig rolle ved å bidra til å forstå og fortolke hendelsene etter hvert som nyhetene om dem kom fram.

Programstyret vil derfor understreke behovet for å bygge kompetanse og kapasitet ved norske forskningsmiljøer gjennom offentlige midler til mer forskning om samfunnssikkerhet. Programstyret vil også uttrykke sin støtte til tiltakene foreslått av den nordiske arbeidsgruppen, gjengitt i kap. 7, bl.a. til at det vurderes å opprette et nordisk forskningsprogram gjennom NordForsk.

9 Prosjektoversikt SAMRISK 2006 - 2011

Forskerprosjekt

ACCILEARN - Accident investigation and learning effects within emergency organisations and across societal sectors.

Prosjektperiode: 30.9.2007 – 31.12.2011

Senter for risikostyring og samfunnssikkerhet (SEROS), Universitetet i Stavanger og IRIS

Prosjektleder: Professor Ove Njå

PhD-stipendiat - Morten Sommer, Universitetet i Stavanger

ADAPTCRVA - Adapting Community Risk and Vulnerability Analyses for Climate Change

www.sintef.no/samrisk

Prosjektperiode: 1.8.2007 – 1.9.2010

SINTEF Byggforsk - Trondheim

Prosjektleder: Forskningsleder Kristina Heilemann

CISS - Critical infrastructures, public sector reorganization and societal safety

www.sintef.no/samrisk

Prosjektperiode: 1.8.2007 – 1.3.2011

NTNU Samfunnsforskning A/S, Studio Apertura

Prosjektleder: Professor Per Morten Schiefloe

DECRISS - Risk and Decision Systems for Critical Infrastructures

www.sintef.no/samrisk

Prosjektperiode: 1.8.2007 – 30.9.2009

SINTEF Teknologi og samfunn

Prosjektleder: Professor Per Hokstad

HUMLOG-net - Humanitarian Logistics Networks

www.humlog.org

Prosjektperiode: 20.6.2007 – 1.3.2011

Handelshøyskolen BI

Prosjektleder: Professor Marianne Jahre

JURIS - Justice in the Risk Society

<http://www.jus.uio.no/forskning/grupper/samfunnskontroll/juris.html>

Prosjektperiode: 1.10.2008 – 1.5.2013

Det juridiske fakultet, Universitetet i Oslo

Prosjektleder: Professor Ragnhild Helene Hennem

PhD-stipendiat: Synnøve Ugelvik

PRINCIPLES - Principles, methods and models for determining the right level of investments in societal safety and security

Prosjektperiode: 1.7.2007 – 30.6.2011

International Research Institute of Stavanger AS (IRIS)

Forskningsleder: Professor Terje Aven

SORISK - The Social Determination of Risk: Critical Infrastructure and Mass Transportation Protection in the Norwegian Civil Aviation Sector

www.prio.no/sorisk

Prosjektperiode: 1.10.2007 – 30.6.2011

Institutt for fredsforskning, PRIO

Prosjektleder: Professor James Peter Burgess, Institutt for fredsforskning, PRIO

Prosjektkoordinator: Kenneth Pettersen, SEROS, Universitetet i Stavanger

PhD – stipendiat Elise Olsvik

PhD – stipendiat Nina Boy

Nettverksprosjekt

EMP - Emergency Preparedness and Management Network

Universitetet i Agder

Prosjektleder: Professor Arne Olav Øyhus

RISKnet - Norwegian and Nordic network in information security and societal risk

<http://risknet.nr.no/>

Norsk Regnesentral

Prosjektleder: Forskningsjef Åsmund Skomedal

Finans - Understanding 'financial security' in an age of uncertainty

Institutt for fredsforskning, PRIO

Prosjektleder: Professor James Peter Burgess

Forsikring – Societal risks and risk society in a cross-disciplinary and cross-stakeholder dialogue perspective

<http://roff-samrisk-project.blogspot.com/>

Handelshøyskolen BI

Prosjektleder: Professor Johannes Brinkmann

SMARTRAP – Matsikkerhet

<http://risknet.nr.no/>

Mattilsynet region Buskerud, Vestfold og Telemark

Prosjektleder: Forsker Trond Rafoss

Tilleggsprosjekt

EMP - Emergency Preparedness and Management Network

Part II: Final Workshops, papers and disseminations

Universitetet i Agder

Prosjektleder: Professor Arne Olav Øyhus

HUMLOG-Net – Humanitarian Logistics Networks – PhD Workshop

Handelshøyskolen BI

Prosjektleder: Professor Marianne Jahre

JURIS – Human Rights Discourses in Contemporary Justice and Security Policies

Det juridiske fakultet, Universitetet i Oslo

Prosjektleder: Forsker Heidi Mork Lomell

CISS/DECRIS – Offentlige etaters rolle i å sikre robusthet i komplekst organiserte og tett koblede infrastruktursektorer

NTNU Samfunnsforskning A/S, Studio Apertura

Prosjektleder: Seniorforsker Petter Almklov

SOC RISK CROSS – Risk, Insurance, Security and Responsibility

Handelshøyskolen BI

Prosjektleder: Professor Johannes Brinkmann

SORISK – The social determination of terrorist threat: Concepts of threat in Norwegian and EU anti-terror law

Institutt for fredsforskning, PRIO

Prosjektleder: Professor James Peter Burgess

CISS/DECRIS/ADAPTCRVA – Formidling av resultater fra 3 SAMRISK prosjekt (CISS/DECRIS/ADAPTCRVA) inn mot VA-bransjen

SINTEF Byggforsk

Prosjektleder: Seniorforsker Jon Røstum

10 Publikasjonsliste

SORISK: The social determination of risk: critical infrastructure and mass transportation protection in the Norwegian civil aviation sector

Prosjektleder: James Peter Burgess, Institutt for fredsforskning, PRIO

(utdrag av publikasjonsliste)

Burgess, J. Peter (2009) 'There is no European security, only European securities', *Cooperation and Conflict*, 44(3): 309-328.

Burgess, J. Peter (2009) 'La nouvelle éthique politique de l'insecurité [The New Political Ethics of Insecurity]' in (Etienne Brun-Rovet, Sébastien Groyer, Sabine Plaud, eds.) *Les institutions saisies par le principe de précaution*, Paris: P.U.F. (forthcoming).

Burgess, J. Peter (2009) 'The Ethical Challenges of Human Security in the Age of Globalisation', *International Social Science Journal*. 190: 133-150.

Burgess, J. Peter & Endre Begby (2009) 'Human Security and Liberal Peace' *Philosophy and Public Policy Public Reason* 1(1): 91-104.

Olsvik, Elise Anonby & Engen, Ole Andreas: Security in Civil Aviation in Reliability, Risk & Safety, eds. *Ale, Papazoglou & Zio. CSR press. Taylor & Francis Group. London 2010.*

PRINCIPLES - Principles, methods and models for determining the right level of investments in societal safety and security

Prosjektleder: Terje Aven, Universitetet i Stavanger

(utdrag av publikasjonsliste)

Aven, Terje and Ortwin Renn: (2010) Risk management and Risk Governance.

Concepts, Guidelines and Applications. *Springer Verlag*.

Aven, Terje: (2011 – February) Risk assessment. The scientific platform. *Cambridge University Press*.

Aven, Terje: (2010) Some reflections on uncertainty analysis and management. *Reliability Engineering and System Safety*, 95, 195-201.

Aven, Terje: (2010) On how to define, understand and describe risk. *Reliability Engineering and System Safety*. 95, 623–631.

Aven, Terje: (2011) On risk governance deficits. *Safety Science*.

ACCILEARN: Accident investigation and learning effects within emergency organisations and across societal sectors

Prosjektleder: Ove Njå ved IRIS og Institutt for industriell økonomi, Universitetet i Stavanger

Braut, G. S., & Njå, Ove (2009). Learning from accidents (incidents). Theoretical perspectives on investigation reports as educational tools. In R. Briš, C. Guedes Soares & S. Martorell (Eds.), *Reliability, Risk and Safety. Theory and Applications* (pp. 9-16). London: Taylor & Francis Group.

Jakobsson, E. (2010). Accident investigations. A comparative perspective on societal safety in Norway and Sweden, 1970-2010. *Accepted for publication in Scandinavian Journal of History*

Sommer, Morten & Njå, Ove (2010b). Scandinavian comparison of selection and training of incident commanders in the fire fighting sectors. *Journal of Emergency Management* 8(2), 75-86.

JURIS: Justice in the risk society

Prosjektleder: Ragnhild Helene Hennem, Det juridiske fakultet, Universitetet i Oslo

Lomell, Heidi Mork (2010): "Videoovervåking- myter og realiteter". I: Overvåking i en rettsstat. Red. Dag Wiese Schartum. Bergen: *Fagbokforlaget*, s. 243-261.

Lomell, Heidi Mork (2010): "Why Not Torture Terrorists? Moral, Practical, and Legal Aspects of the 'Ticking Bomb' Justification for Torture" (Bokanmeldelse) I: *Nordic Journal of Human Rights*, vol. 28, nr. 2, s. 436-438.

"(Et større antall særdeles) alvorlige straffbare handlinger: fire ord som forsvant i den nye SIS-loven". *Feature article March 2009 at www.kriminalpolitikk.uio.no* (2009)

Lomell, Heidi Mork, *Forthcoming 2011*: "Punish in Order to Prevent: How Precautionary Logic is Transforming Criminal Justice". I: *New Landscapes of Justice and Security*. Red. Barbara Hudson og Synnøve Ugelvik. *London: Routledge*

"The Lisbon Treaty and the Rule of Law in the Area of Freedom, Security and Justice." Book chapter in *Justice and Security in the 21st century*. Eds: Barbara Hudson and Synnøve Ugelvik. *London: Routledge Forthcoming 2011, in print*.

DECRIIS: Risk and decision systems for critical infrastructures
 Prosjektleder: Per R. Hokstad, SINTEF teknologi og samfunn

Kjølle, Gerd: Kritiske infrastrukturer og samfunnssikkerhet, *Xergi nr 3-2008, SINTEF Energiforskning, februar 2009*.

Røstum, Jon et al; Water Safety Plans (WSP) og HACCP for norske vannverk – hva innebærer dette? *Journalen VANN*.

HUMLOG-NET: Humanitarian Logistics Networks

Prosjektleder: Marianne Jahre, Handelshøyskolen BI
 (Utdrag av publikasjonsliste)

Pazirandeh, A., (2011): Sourcing in global health supply chains for developing countries: Literature review and a decision making framework", *Forthcoming 2011, International Journal of Physical Distribution & Logistics Management*

Majewski, B., Navangul, K.A. and Heigh, I.(2010): A peek into the future of humanitarian logistics: Forewarned is Forearmed, *Supply Chain Forum: An International Journal*, Vol. 11, No.3.

Jahre, M.,(2010): Field Logistics and Logistics in the Field – Undertaking a mission or performing research in humanitarian logistics, *Supply Chain Forum: An International Journal*, Vol. 11, No.3.

Jahre, M., Jensen, L-M. and Listou, T., (2009): Theory development in Humanitarian Logistics - A Framework and Three Cases, *Management Research News*. Vol.32, Issue 11, 1008-1023

Fabbe-Costes, N. and Jahre, M.,(2008): Performance and Supply Chain Integration – a review of empirical evidence, *International Journal of Logistics Management*, Vol. 19, No. 2 , 130-154

CISS: Critical infrastructures, public sector reorganization and societal safety

Prosjektleder: Per Morten Schiefloe, NTNU Samfunnsforskning A/S, Studio Apertura

Almklov, Petter og Antonsen, Stian (2010): 'The commoditization of societal safety.' *Journal of contingencies and crisis management* 18(3):132-144.

Antonsen, Stian., Almklov, Petter, Fenstad, Jørn og Nybø, A. (2010): 'Reliability consequences of liberalization in the electricity sector - Existing research and remaining questions' *Journal of contingencies and crisis management* 18(4):208–219.

Schiefloe, Per M. og Værnes, R. (2010): Bestillere og utførere: koordinering og samarbeid. *Søkelys på arbeidslivet* 4: 397–408.

AdaptCRVA – Adapting Community Risk and Vulnerability Analyses for Climate Change
Prosjektleder: Kristina Heilemann, SINTEF Byggforsk - Trondheim

Nie, L., Heilemann, K. Hafskjold, L.S., Sægrov, S. , Johanessen, B. (2009): Adapting Community to Flood Risk and Vulnerability caused by Climate Change.

Road map towards a Flood Resilient Urban Environment, Proceedings of the international Conference of the COST action C22 urban Flood Management in Cooperation with UNESCO-IHP, *Hamburger Wasserbau Schriften*, Band 6.

Rosentrater, L.D. (2010): Representing and using scenarios for responding to climate change behaviour, DOI: 10.1002/wcc.32; *Wiley Interdisciplinary Review: Climate Change Volume 1, Issue 2*

Publikasjonen kan bestilles på
www.forskningsradet.no/publikasjoner

Norges forskningsråd

Stensberggata 26
Postboks 2700 St. Hanshaugen
N0-0131 Oslo

Telefon +47 22 03 70 00
Telefaks +47 22 03 70 01
post@forskningsradet.no
www.forskningsradet.no

Utgiver:

© Norges forskningsråd
Samfunnssikkerhet og risiko – SAMRISK
www.forskningsradet.no/SAMRISK

Omslagsdesign: Design et cetera AS
Foto: Shutterstock

Oktober 2011

ISBN 978-82-12-02981-1 (pdf)